

Nem.
Jézus válasza a világnak
az első három evangélium szerint

Jézus a világot a feje tetejére állította. Aki az evangéliumokat először olvassa, erre a következtetésre jut, s ha maga is ennek megfelelően próbál élni, elrettenőnek találja. De többszöri olvasás után, s különösen, ha szétnéz világában, rá kell jönnie, hogy a testté léétel után éppen a fordítottja történt. Jézus szembetalálta magát egy már feje tetejére állt világgal, arra NEM-et mondott, s a jövőre nézve elhangzott a tiltás, óvás: Ne! Ő a világot talpra állította, s ma is azt akarja, hogy az visszanyerje teremtett rendjét.

A nem és a ne üzenete a világnak:

- I. A Sátánnak mint ellenségnek, akit legyőz
- II. Az ellenfeleknek, akiket elhallgattat
- III. A betegség démonainak, amelyeket elerőtlenít
- IV. A természet rendjének, erőinek, amelyeket megváltoztat
- V. A tanítványoknak, akiket útba igazít
- VI. A sokaságnak, amelyet meggyőz.

Legyőzni, elerőtleníteni, elhallgattatni, megváltoztatni, útba igazítani és meggyőzni az képes, aki mindezeknek ura. Jézus *teljhatalmával* (Mt 28,18) mindazt, ami a világban torz vagy nem teljes, meg akarja változtatni. A fent jelölt szövegszakaszok (I–VI. fejezetek) mindegyikében az egyik vezérkifejezés az ἐξουσία. A Sátán a maga nem létező hatalmával ajánlja fel a földkerekség minden országát, amelyet Jézus az Atyától neki adott hatalmával utasít vissza (Lk 4,5–8). A főpapok és a nép vénei elismerik Jézus hatalmát, de ő nem mondja meg, milyen hatalommal cselekszik (Mt 21,27). Hatalommal és erővel parancsol a tisztátalan lelkeknek (ἐν ἐξουσία καὶ δυνάμει – Lk 4,36). Máté megjegyzi, hogy Jézus úgy tanít, mint akinek hatalma van, nem úgy, mint az írástudók (Mt 7,29).

Jézus nemcsak nemmel mondott ítéletet mindarra, ami nem úgy van, ahogyan lennie kellene, hanem IGEN-t mondott a teremtett világra, s arra

---

* D. dr. Kozma Zsolt a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet emeritus professzora.

készletti hallgatóit, hogy Istennek a már földre hozott és prédikált országa új és mégis régi törvényei szerint rendezzék életüket.

I. A Sátán, az ördög Az ősellenség (ősi kígyó Jel 20,3), akit legyőz

A Sátán (ördög) eredetileg, őstermészetéből következően Isten ellensége. Jézus tudta, hogy őt nem megtéríteni, hanem legyőzni kell. És ezt meg is tette.

Az Ószövetségben „a Sátán” (שָׁטָן, névelővel) az Istent körülvevő istenfiak בְּנֵי הָאֱלֹהִים – Jób 1,6) közé tartozó szellemi lény.¹ Az igei gyöknek megfelelően „szembeszegülő”, „vádoló”. Az evangéliumok szerzői, de az Újszövetség többi bizonyágtevője is az egyetemes gonoszt főleg a σατανᾶς és a διάβολος néven jelölik.² Ő Isten ellensége (ἐχθρός – Mt 13,39), akire és munkájára Jézus többször is nemet mond.

A megkísértés történetét Máté (4,1–11) és Lukács (4,1–13) részletesen leírja, a második evangélium szerzője csupán két versben emlékezik meg erről (Mk 1,12–13), János pedig egyáltalán nem említi. Az esemény üzenetét a kommentárok többféleképpen értelmezik. Úgy gondolom, hogy két olyan, az evangélisták szándékának megfelelő vetületet kell kiemelni, amelyek egymásra néznek.

1. A *messianisztikus* értelmezés szerint Jézus megkísértésekor azért mondott nemet a Sátánnak már munkásságának az elején, hogy olvasói mindekelőtt meggyőződjenek Jézus Krisztus Messiás mivoltáról. Ilyen alapon egyes magyarázók szerint már itt kezd megrajzolódni Jézus Krisztus próféta, főpapi és királyi tisztsége. Érdekes dogmatikai értelmezés, de csak feltételesen fogadható el. Még kevésbé valószínű, hogy Jézus itt az anyagiasság, a szenzációkeltés és a hatalom kísértéseit utasítja vissza.

A Sátán kétszer vonja kétségbe, hogy Jézus Isten Fia (Mt 4,3.6; Lk 4,3.9). Valamilyen mágikus erőmutatványra kényszeríti, de mind a Sátán, mind

¹ Névelővel: olyan szellemi lény, aki kíméletlenül bevádolja az embereket Isten előtt (Zak 3,1–2; Jób 1,6–8.12; 2,1–4), és bűnre csábítja őket (1Krón 21,1). Névelő nélkül, általános értelemben: „ellenfél”, „ellenség” (háborúban: 1Sám 29,4; 1Kir 5,18; 11,14.23.25; vádló a bíróságon: Zsolt 109,6; valaki, aki akadályoz, feltartóztat: 2Sám 19,23; aki lehet akár Isten anygala is – 4Móz 22,22.32). Gesenius, Wilhelm – Buhl, Frants: *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*. 17. Auflage. Springer-Verlag, Berlin–Göttingen–Heidelberg 1962, 782.

² A két megjelölés azonos jelentésű. Mutatja ezt az is, hogy a LXX a ἰσὺν-t διάβολος-szal fordítja, és az is, hogy mind Máténál, mind Lukácsnál a kettő váltófogalom.

azok a káromlók, akik ugyanezt kérik tőle, tudják, hogy Jézus erre nemet mond (Mt 27,40). Ő ezzel a nemmel bizonyítja, hogy valóban Isten Fia. Az aljas kísértő kérdésre nem felel, ugyanis ő már a megkeresztelkedésnél megkapta az igazolást felülről: „ez az én szeretett Fiam” (Mt 3,17; vö. Mk 1,11; Lk 3,22). – A Sátán azt állítja *magáról*, hogy valamennyi (ἅπαντα) hatalom (ἐξουσία) neki adatott (ἐμοὶ παραδέδοται – Lk 4,6). Az a képzet, hogy a Sátán mindenható, megvolt a Jézus korabeli zsidóságban,³ és az első századvégi keresztyénségben: A minden hatalommal rendelkező παντοκράτωρ maga az Úristen (Jel 1,8), s most a Sátán ilyenként mutatkozik be. Mindenkor kérdése lehet, ki *adta* a Sátánnak a hatalmat? A Jób történetéből tudjuk, hogy nem az emberek adták, nem önhatalmúan ragadta magához, hanem Istentől kapta, mint ahogyan Jóbot az Úr adta a Sátán kezébe (יְהוָה; LXX: ἐν τῇ χειρὶ σου – Jób 1,12). A Sátán Isten alávetettje, bármit is mondjon magáról, bármit is tartson róla az ember.

Az ószövetségi יָצָן-nak megfelelően az Újszövetségben is olyan szellemi lény, aki szembeszegül Istennel, előtte vádolja az embert. Ő a „hatalmas sárkány, az ősi kígyó, akit ördögnek és Sátánnak hívnak, aki megtéveszti az egész földkerekséget” (Jel 12,9). A pusztai magas hegyi kísértés leírása szerint tudatában van az ember fölötti hatalmának (Lk 4,6), és azt akarja, hogy Jézus is emberként engedelmessé váljon neki. Ő Írás-ismerő *emberként* válaszol, és az *Isten Fiának* méltóságával utasítja el a Kísértőt.

Talán eligazít, hogy a klasszikus Sátán-történetben Isten adja Jóbot a Sátán kezébe (Jób 1,12; 2,6). Amint a megkísértés történetében a Sátán, úgy Pilátus is a *maga* hatalmára hivatkozik, s szavait kísértésként érthetjük (Jn 19,10). Jézus nem felel a Sátánnak, Pilátus kérdésére is néma marad, s ez is nem. Viszont belmissziói útjuk előtt tanítványait hatalommal ruházza fel (ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν – Mt 10,1), külmmissziói küldetésükkor pedig biztosítja őket, hogy neki, a megbízónak adatott minden hatalom (Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία – Mt 28,18). A kiküldött tanítványok szolgálatukban nem az ételtarisznyából élnek, hanem ennek az erőátvitelnek köszönhetően.

Igen, Sátán. Az ember kenyérrel is él, de én IGEN-t mondom arra is, hogy nemcsak kenyérrel él. Nem vetem alá magamat a magasból, de *igen*, ha megtenném, az Atya megőrizne, hogy ne üssem meg magamat a kőbe. Nem

---

³ Strack, Hermann L. – Billerbeck, Paul: *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch. 1. Band. Das Evangelium nach Matthäus.* C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1978, 153.

imádlak, nem válok szolgálóddá; de *igen*, Isten előtt leborulok, és neki szolgállok, mint minden ember.

2. A *parainetikus* értelmezés szerint a tanítványoknak és általában minden Jézus-követőnek ugyanazokkal a kísértésekkel kell szembenéznük, mint Jézusnak: nemet kell mondaniuk koruk kísértéseire: a felajánlott világi hatalomra, az idegen istenek csábításaira, például a pénzre és minden üres, dőre egyházinak nevezett mutatványra. A keresztyén gyülekezet tagjai erőt és buzdítást nyerhetnek arra, hogy legyőzzék démonaikat. Egyet kell értenünk egy, a szöveg kialakulására visszavezető elmélettel, miszerint Márk rövid beszámolóját Máté és Lukács, pontosabban a Q forrás szerzője azért egészítette ki, hogy „lekipásztori szempontból hasznos legyen a híveknek.”⁴ Kétségtelen, hogy az egyházatyák, a reformátorok így értelmezték Jézus megkísértésének történetét, és ez így jelenik meg a mai prédikációirodalomban is. Ennek ugyan nem mondhatunk ellent, de ha eltekintünk a fő magyarázati szemponttól, hogy tudniillik itt elsősorban Isten Fiának Messiás-tudatáról van szó, akkor elszakadhatunk az exegézistől, sőt lényegét tekintve, magától az Írástól.

II. Farizeusok, szadduceusok, írástudók, nagytanács Az ellenfelek, akiket elhallgattat

Az első század elején, Jeruzsálem pusztulásáig az izráeli vallásos életet a farizeusok és a szadduceusok csoportja határozta meg. Szellemi hatalmuk volt arra, hogy tóramagyarázatukat és hagyományértelmezésüket elfogadtassák nemcsak a laikusokkal, a köznéppel, hanem a papokkal is. Bár tanításaikban kitekintéssel voltak a politikai életre (a farizeusok Róma-ellenesek, a szadduceusok megalkuvók voltak), kifejezetten vallásos csoportnak nevezhetjük őket. Hatalmuk és tóraismeretük alapján indokoltnak és feljogosítottnak érezték magukat, hogy ellentmondjanak Jézusnak. Nyilván a teológiai érdek, az igazságkeresés is vezette őket, de azért is támadták, mert tartottak attól, hogy a nép elfordulva tőlük ehhez a most megjelent Tanítóhoz pártol. Ezért akarták őt lehetetlenné tenni. Így látták az evangélisták is,

---

⁴ Viviano, Benedict T.: *Evangélium Szent Máté szerint*. In: *Az Újszövetség könyveinek magyarázata*. Jeromos Bibliakommentár II. Szerk. Boros István, Torday Attila. Ford. Benyik György, Aranyi Erzsébet, Bata Beáta, Buday Kornélia. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest 2003, (95–160) 106–107.

s Jézushoz intézett szavaikat kihívónak, kísértő szándékúnak (πειράζω –Mt 16,1; 19,3; Mk 8,11; 10,2; Lk 11,16) tartjuk.

Ezekkel vitatkozik Jézus, legyőzi őket, de nem megsemmisíteni akarja, hanem meggyőzni. NEM-et mond életvitelükre, praktikájukra, de ezt nem csupán az isteni igazság, a Tóra-húség érében teszi, hanem értük is, hogy elindítsa őket az Isten országa felé vezető tanítvánnyá válás útján azért, hogy az Atya IGEN-nel fogadja be őket országába. Nem mond le a farizeusokról, szadduceusokról, írástudókról, vénekről, a nagytanács tagjairól, még Kajafásról és Heródesről sem. Ők nem ellenségek, csupán *ellenfelek*, vagy éppen potenciális tanítványok.⁵ Így is fogalmazhatunk: Jézus nem volt farizeusellenes, a farizeusok Jézus-ellenesek voltak. Látszólag a vitabeszédeknek ellentmond az, amit éppen egyik ostromzó nagybeszéde elején kijelent: „Mindazt, amit mondanak, tegyétek meg, és tartsátok meg, de cselekedeteiket ne kövessétek!” (Mt 23,3). Bemegy a farizeusok egyik vezetőjének a házába ebédelni, hogy megtanítsa arra, hogy van feloldás a szombat munkatiltalma alól (Lk 14,1–6), a főhelyek keresése helyett alázatosságra figyelmeztet (Lk 14,7–11), inti őket, hogy ne számítsanak viszonzásra a vendéglátásban, hanem hívják meg asztalukhoz az elesetteket (Lk 14,12–24). A farizeus Nikodémus, a zsidók egyik vezető embere éjjel keresi fel Jézust (valószínű, nem akarta, hogy párttársai megtudják, hogy kivel tart kapcsolatot), ismerve és elismerve Jézus (csoda)jeleit, s hogy Isten van vele. Mivel ez nem kísértő szándékkal történik, hanem őszinte érdeklődéssel, Jézus őt is tanítja, elmondja, hogy mit jelent az újjászületés csodája (Jn 3,1–21). Az az írástudó, aki helyesnek tartja Jézus törvényt magyarázatát, azt a feleletet kapja, hogy nincs messze Isten országától (Mk 12,28–34).

Azzal ellentétben, hogy Jézus *meg akarja nyerni* a farizeusokat, írástudókat és szadduceusokat, ezek kísértésekkel *elveszíteni akarják* őt.

A szinoptikusoknál hat vitabeszédet olvashatunk (Mt,12,1–8; 15,1–9; 16,1–4; 19,3–9; 22,15–22; 22,23–33, ph. Mk 3,1–6; 7,1–23; 8,11–21; 10,1–12; 12,13–17; 12,18–27; Lk 6,6–11; 11,16–25; 20,20–26; 20,27–40). Ezek mellett Máté Jézus harmadik nagybeszédében (23,1–36, ph. Mk 12,37b–40; Lk 11,37–52; 20,45–47) vádolja a farizeusokat és írástudókat. Bár Jánosnál többször is szó van a farizeusok cselszövéseiről, csupán két vitabeszédet említ (Jn 8,1–11 és 9,13–16).

---

⁵ Ez tulajdonképpen az egykori farizeus, Pál apostol története (ApCsel 23,6; 26,5; Fil 3,5).

A kísértések (πειράζω – Mt 16,1; 19,3; 22,17 és ph. Jn 8,6) próbatételek. Ellenfelei nemcsak kérdéssé teszik tanítói vagy prófétaik illetékességét, illetve tisztességét, hanem meg akarják semmisíteni, áltanítónak akarják bemutatni a zsidók előtt. Feltételezhető, de a szövegből nem bizonyítható, hogy a farizeusok – főleg a szadduceusok ellenében – a maguk pártja számára akarják meghódítani Jézust („Jól mondtad” – feleli az egyik farizeus; Lk 20,39). A πειράζω igének „megpróbálni” mellékjelentése is van,⁶ azonban hangsúlyos(abb) az ellenséges szándék: tőrbe akarják csalni (παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ – Mt 22,15), szaván akarják fogni (ἵνα αὐτὸν ἀγρεύσωσιν λόγῳ. – Mk 12,13 és ἵνα ἐπιλάβωνται αὐτοῦ λόγου – Lk 20,20). A három kifejezés egyértelmű, és azt (is) mutatja, hogy főleg Jézus szavába (λόγος) kötnek bele.

A kísértő, ellehetetlenítő vádak alapja, hogy Jézus tanítása, tettei nem felelnek meg az Írásnak vagy a hagyományoknak. Jézus válasza viszontvád: az írástudóknak az Íráshoz való viszonyulása helytelen. Először azért, mert betűtisztelők, nem értik meg annak belső jelentését, amely a tulajdonképpeni üzenet. Másodszer azért, mert az Írást a hagyományokkal egyenlő értékűnek tartják. Többször is idézi az Írást (Mt 12,3,7; 13,7; 19,3–4; 22,32), és ahogyan teszi, az az ellenfelek felé nemcsak „nem”, hanem kimondott vád. Meg is fogalmazza: „Tévelyegtek, mivel nem ismeritek (μὴ εἰδότες – Mt 22,29, ph. Mk 12,24) sem az Írásokat, sem Isten hatalmát.” Kemény „nem” ez a szadduceusok felé, akiket mindenki az Írás avatott ismerőinek tartott. Máshol az evangélisták ἀναγινώσκω-t írnak (Mt 12,3,5; 19,4; 21,16,42; 22,31; Mk 12,10; 12,24,26), s ennek az igének egyik jelentése: „felismerni”. Azaz: nem úgy olvastátok, ahogyan egy írástudótól elvárható, mert ti csak betűket olvastok, s nem ismertétek fel az igazi értelmet.

A vádpontokban összefoglalt üzenet – főleg az utolsóként felsoroltban – arra vonatkozik, hogy az ellenfelek élete egzisztenciálisan egy belső és egy külső emberré szakadt. Jézus kortársainak előkelőinél ugyanazok a bűnök térnek vissza, amelyeket a próféta az egész Júdára mond: „...ez a nép csak szájával közeledik hozzám, és ajkával dicsőít engem, istenfélelme pedig csupán betanult emberi parancsolat”. (Ézs 29,13)

A legátfogóbb és legkeményebb vád, hogy ellenfelei *képmutatók*. A képmutatás (ὑπόκρισις – Mt 23,28; Mk 12,15; Lk 12,1.) a magatartásukra vonatkozik. Az antik görög drámák korától a ὑποκριτική (τέχνη) a „színészkedés”,

---

⁶ Valószínű, hogy a 𐤒𐤓𐤕 héber ige kettős jelentése is becseng, mint pl. 1Móz 22,1-ben: Isten próbára tette Ábrahámot.

a „szín(művészet)” szakszava,⁷ a ὑποκριτής jelentése pedig „álarcos színész”. Az evangéliumokban több vonatkozásban is előfordul, ebből kimondottan Jézus ellenfeleire mondott vádként Máténál tízszer, Márknál egyszer, Lukácsnál 3-szor. A LXX-ban nem olvashatjuk, de Jézus idézi a prófétát, aki Isten szemrehányását közvetíti: Képmutatók! Helyesen prófétált felőletek Ézsaiás, amikor ezt mondta: „...ez a nép csak szájával tisztel engem, és ajkával dicsőít engem, de szíve távol van tőlem (Ézs 29,13 – Mt 15,7). Az Ószövetségben a száj vagy ajak (הַפֶּה, illetve הַפִּי) és a szív (לֵב) egymásra utalva gyakori témája mind Mózes ötödik könyvének, mind a próféták ítélethirdetésének, s a külső és a belső emberre vonatkozik. Jézus tudja, hogy a farizeusok szívének gondolatai és szájuk, azaz mutogatott kegyességük szétesik, szívük belső valóságát külső cselekedetekkel akarják elrejtetni. Becsapják az embereket, de Isten előtt nem tudják elrejtetni szívük gondolatait. A viták leírása közben az evangélisták többször is megjegyzik, hogy beelát ellenfelei szívébe, ismeri gondolataikat, és így szól: Miért gondoltok gonoszt szívetekben? (Mt 9,4) Lelkében azonnal felismeri, hogy miről tanakodnak szívetekben (Mk 2,6; Lk 5,22).⁸ Vitabeszédeiben (Mt 12,1–8; 15,1–9; 16,1–4; 19,3–9; 22,15–22; Mk 3,1–6; 7,1–23; 8,11–21; 10,1–12; 12,13–17; 12,18–27; Lk 6,6–11; 11,14–23; 20,20–26; 20,27–40; Jn 8,1–11; 9,13–16) és főleg Máté nagy bűnlisztájában (23,1–36) leplezi le képmutatásukat, életük kettősségét, a belső és a külső ember ellentmondásait.

A vádpontokban összefoglalt üzenet arra vonatkozik, hogy az ellenfelek élete egzisztenciálisan egy belső és egy külső emberré szakadt. Jézus kortársainak előkelőinél ugyanazok a bűnök térnek vissza, amelyeket a próféta a már említett idézetben az egész Júdára mond: „... ez a nép csak szájával közeledik hozzám, és ajkával dicsőít engem, de szíve távol van tőlem, istenfélelme pedig csupán betanult emberi parancsolat.” (Ézs 29,13).

A következő kettősségeket figyelhetjük meg:

a) Isten törvénye és a vének hagyománya. A farizeusok és írástudók azonos értékűnek, tehát kötelezőnek tartják az atyák, a vének (többnyire a Misnában előírt) hagyományait és a Törvényt, mert vélekedésük szerint a hagyományok és a szóbeli törvények éppen úgy, mint a Tízparancsolat, a Sínai-

⁷ A mai görögben a ὑποκριτική a „színészet gyakorlása” jelentéssel használatos.

⁸ Jézus ismeri az ember szívének gondolatait. Erről többnyire vitabeszédeiben olvashatunk (Mt 9,4; 22,18; Mk 2,6; 12,15; Lk 6,8; 11,17; 20,23). Itt beelát a tanítványok gondolataiba is.

hegyi kijelentéshez tartoznak. Jézus tanítványainak szemére vetik, hogy nem tartják be az atyák hagyományát, mivel nem mosnak kezet étkezés előtt. Jézus azzal vádolja őket, hogy elhagyják Isten parancsolatát. „Így tettétek érvénytelenné Isten igéjét (λόγος τοῦ θεοῦ) a ti hagyományotokért (διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν – Mt 15,6). Valamivel élesebben fogalmaz a második evangélista: azért érvénytelenítettétek Isten parancsolatát, *hogy a ti* hagyományotokat megtarthassátok (ἀθετεῖτε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, ἵνα τὴν παράδοσιν ὑμῶν τηρήσητε – Mk 7,9). – Ugyanilyen képmutatás, hogy megadják a mentából, a kaporból és a köményből a tizedet, amelyekről nincs szó a Törvényben, csak a Misna rendelkezései között, és elhagyják az ítéletet, az irgalmasságot és a hűséget (Mt 23,23). E három kifejezés, a κρίσις, az ἔλεος és a πίστις a Tanakhban (טַפְּשִׁימָה, חֲקִימָה, אַמּוּנָה) az Isten lényegét meghatározó attributumok közé tartozik, s mint ilyen, a farizeusi kegyesség követelménye. Az első két evangélium leírásából (Mk 7,1–13 és Mt 23,23) ezt a következtetést vonhatjuk le: képmutatás az, hogy a törvényt és a hagyományt egyenrangúnak tekintik, a könnyebben betartható *emberi* rendelkezések eleget tesznek, és úgy vélik, hogy *Isten* nehezebben betartható törvénye (τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου – Mt 23,23) nem kötelezi őket (ld. még Mt 15,2). A farizeusok bűne nem csupán az, hogy a hagyományok hangsúlyozásával az Írás (λόγος τοῦ θεοῦ) háttérbe kerül, hanem főképpen az, hogy ezzel *Isten* helyébe lépve *ők maguk* (ὑμεῖς) szabják meg az élet rendjét. Ajándékot visznek az oltárra mindenütt, zsinagógákban, utcákon, s ezzel piacósítják kegyességüket. De így is fogalmazhatunk: Jézus nemet mond a vallásosságra, és ellenfeleinek szemére hányja a hit hiányát.

b) *Maguk és mások.* Jézus vádjai arra is vonatkoznak, hogy ellenfelei önteltek, elégedettek a maguk vallásosságával, s úgy vélik, tudásuk, kegyességük feljogosítja őket arra, hogy lenézzék a másik embert. Ezt egyikük ki is mondja. A példázat (Lk 18,9–14) szerint a templomban imádkozó farizeus úgy véli, hogy a társadalom megvetettjéhez, a bűnösnek tartott embertársához képest közel áll Istenhez. Magát igaznak tartja, a többieket lenézi. Öntelt, a maga vallásosságával elégedett, s előnyben érzi magát Isten előtt a másik emberrel szemben. Jézus viszont azt mondja a bűneit bevalló vámszedőről, hogy a farizeustól (Istentől, oltártól?) távol állva (μακρόθεν ἑστώς) imádkozott. A vámszedő megalázta magát, és Isten fel fogja magasztalni, a magát felmagasztaló farizeus vallásosságára pedig nemet mond, és majd meg fogja alázni (14. v.). – Fontosabbnak tartják a maguk kegyeskedését, hogy ajándékot vigyenek a templomba, mint a szülők megsegítését (Mk 7,10–13).

A másik ember csak arra kell nekik, hogy legyen ki előtt mutogatniuk a maguk vallásos életvitelét, alamizsnaosztogatásukat, imádkozásukat, böjtölésüket (Mt 6,2–4,5–8,16–18, ld. még a 23. részt). – A Hegyi Beszédben olvasható fenti három szövegszakaszban Jézus ugyan nem jelöli meg, hogy kiknek a magatartásáról szól, de – mert mindenütt előfordul a képmutató kifejezés, hallgatói bizonyára a farizeusok cselekedeteire gondolnak.⁹ Imaszíjait, ruhabojtjaikat azért nagyobbítják meg, azért ülnek a főhelyekre (πρωτοκλισία), azért szólíttatják magukat rabbinak, hogy az emberek figyelmét felhívják vallásosságukra, előkelőségükre (Mt 23,5–7). – Ugyanilyen értelemben szól a testvér (könnyelmű) megítéléséről (Mt 7,1).

c) Istentiszteletük és életvitelük ellentmondó. Az alamizsnaosztogatást, az imádkozást és a böjtölést ugyan istentiszteletként gyakorolják, de úgy teszik, hogy az emberek lássák és elismerjék kegyes életvitelüket. (Mt 6,1–18).¹⁰ Ugyanerre a külső, mutogatott istentiszteletre Jézus nemcsak hogy nemet mond, de az utolsó ítéletre vonatkozó jajjal illeti őket, mert ahelyett, hogy segítenék az elesetteket, nem átallják felemészteni az özvegyek házáat (Mt 23,14 és ph. Mk 12,38–40; Lk 20,45–47). – Azt gondolják, hogy az Istennek szentelt, az oltárra vitt ajándékkal (korbán) mentesülnek attól, hogy szüleiket megsegítsék (Mk 7,1–13).

d) Nem azt cselekszik, amit tanítanak. Erre mutat rá Jézus a tanítványokhoz és a sokasághoz intézett szavaiban (Mt 23,1–3). A farizeusok és írástudók felé mondott nagybeszédében erre figyelmezteti a sokaságot és tanítványait: „...mindazt, amit mondanak, tegyétek meg, és tartsátok meg, de cselekedeteiket ne kövessétek, mert beszélnek ugyan róla, de nem teszik meg.” (3. v.)

Összefoglalva: a képmutatás a természetestől eltérő, esetenként felvett magatartás; olyan póz, amellyel mások előtt kegyesebbeknek akarnak látszani, mint amilyenek valójában. Ezzel be tudják csapni az embereket, de Istent nem.

---

⁹ A 6,1-ben kérdéses a δικαιοσύνη jelentése, amely itt nem alamizsnát jelent, mint ahogyan a KáRev 1908-ig minden magyar fordításban megjelenik, hanem az igazság gyakorlását, azaz kegyes életvitelt. Így a 6,1-ben mindhárom kegyes gyakorlat, az adakozás, az imádság, a böjtölés leírásának címeként értelmezhető.

¹⁰ A Mt 6,1–18 részletesebb magyarázatát ld. az V. fejezetben.

Bármilyen különös, a Jézust halálra ítéelő *nagytanácsot* nem az ellenségek, a Sátán, az ördög közé, hanem az ellenfelekhez kell sorolni. A nagytanács (szanhedrin) a zsidók legfelsőbb kormányzó és bírói testülete volt. Tagjai a zsidóság vallási, részben társadalmi és gazdasági elitjéhez tartoztak, s vonatkozott ez mindhárom csoportjára, a vénekre, a papokra és az írástudókra (Mk 14,53; 15,1; Lk 20,1; 22,66).

A szenvedéstörténetben sehol sem olvasunk arról, hogy a tanács tagjai kísértették Jézust, mert ez már nem is kísértés, hanem választ kipróbáló faggatás. Az is feltűnő, hogy itt sem a farizeusokról, sem a szadduceusokról nincs szó. Azonban mivel az írástudók főleg a farizeusok közül kerültek ki, s mivel a főpapokat a szadduceusok közül választották (Kajafás is szadduceus volt), ők is ítékeztek ebben a perben. A Kajafás által vezetett bírói testület kihallgatta Jézust, és halálra ítélte. Ebben vétkes mindhárom személy: Kajafás, Heródes és Poncius Pilátus. Kajafás főpapot vallásos féltékenységgel vezeti, és kimondja: „jobb nektek, hogy egyetlen embert haljon meg a népért” (ὕπαιρο – „-ért” vagy „helyett”, Jn 11,50). Heródes fejedelem reméli, hogy Jézus csodát tesz (Lk 23,9). Pilátus meg van győződve Jézus ártatlanságáról, de egyaránt fél római feletteseitől és a zsidóktól, s ezért igyekszik kimenekedni a kellemetlen helyzetből. Jézus az első kérdésére még felel, majd elhallgat (Jn 18,33–38).

Igen, király vagyok. Nem válaszol a vádakra, a halálra feltámadásával felel. Végül mindhárom személy vádját, illetve érdeklődését hallgatással utasítja vissza. Ez az első „nem” a justizmordra készülő hivatalosok felé. Azonban az akkori és a mindenkori vádakra feltámadásával felel. A Főpap, a Fejedelem, a Király nem csupán méltósággal utasítja vissza a méltatlan vádakat, hanem életével válaszol mindenki halálára.

Azt is mondhatjuk, hogy Jézus kettős NEM-mel felel ellenfeleinek. Az egyik „felelete” ez: a rosszindulatú, képtelen, kényszerítő és kísértő vagy csupán kíváncsiskodó kérdésekre megtagadja a választ, és méltóságos, fenséges *hallgatással* felel. A főpapoknak és az írástudóknak nem mondja meg, hogy milyen hatalommal tesz csodát (Mk 11,33). Pilátus kérdésére felel, de a főpapok és vének vádjaira nem (Mt 27,11–14, ph. Mk 15,4–5). A másik „felelete” pedig ez: a nagy csodával, *feltámadásával* szintén NEM-et mond mindarra, amit ellenfelei mondtak róla, tettek vele, különösen szenvedésekor.

III. A betegség démonai

Ellenségek, amelyeket elerőtlenít

Az evangéliumokban Jézus Krisztus megváltó halála és feltámadása előtt, *igehirdetői* munkájához kapcsolva, *betegeket gyógyít*, halottakat támaszt fel. Elgondolkodtató az, amit erről ő maga mond: „Menjünk máshova, a szomszédos helységekbe, hogy ott is hirdessem az igét, mert ezért jöttem.” (Mk 1,38) Talán így is fogalmazhatunk: nem azért jött a világba, hogy gyógyítson, hanem hogy prédikáljon, hogy bizonyosságot tegyen az elközeltett Isten országáról. De szembekerülve azzal, hogy az emberi természet is a feje tetejére állt, hogy Isten teremtményei a démoni erők áldozataivá váltak, megállt a betegek mellett, lehajolt hozzájuk, és új, testileg és lelkileg egészséges, szabad étellel megajándékozta őket. Először az ősellenségre, a Sátánra mond nemet, legyőzi őt mint διάβολος-t, majd küldöttére, a δαιμόνιον-ra is nemet mond, kiűzve azt az emberből. A démonúzás az igehirdetéssel együtt annak a jele, hogy kétségtelenül elérkezett, váratlanul utolért (ἄρα ἔφθασεν – Lk 11,20) Isten országa.

A betegség láttán az Atyától kapott, a „rendelkezésére álló” hatalom (Ἐδόθη... ἐξουσία – Mt 28,18) „életre kel”, és csodára képes gyógyító erővé, δύναμις-szá válik. Az evangéliumok ilyen gyógyításokról számolnak be:

<i>A leprás</i>	Mt 8,1–4; Mk 1,40–45; Lk 5,12–16;
<i>A kapernaumi százados</i>	Mt 8,5–13; Lk 7,1–10; Jn 4,46–53;
<i>Péter anyósát elhagyja a láz</i>	Mt 8,14–15; Mk 1,29–31; Lk 4,38–39;
<i>A gadarai megszállott tisztátalan lelke</i>	Mt 8,28–34, Mk 5,1–19, Lk 8,28–37.
<i>A béna lábú</i>	Mt 9,1–8; Mk 2,1–12; Lk 5,17–26;
<i>Jairus leányának feltámasztása</i>	Mt 9,18–19.23–26; Mk 5,22–24a. 35–43; Lk 8,40–42a. 49–56;
<i>A vér folyásos asszony</i>	Mt 9,18–19; Mk 5,25–34; Lk 8,42b–49;
<i>A megszállott néma</i>	Mt 9,32–34; Mk 3,22–27; Lk 11,14–23;
<i>A sorvadot kezű</i>	Mt 12,9–21; Lk 6,6–11;
<i>A vak és néma. Belzebub</i>	Mt 12,22–34; Mk 3,20–30; Lk 11,14–23;
<i>A szíró-föníciai asszony</i>	Mt 15,21–28; Mk 7–30;
<i>A süketnéma</i>	Mt 15,29–31; Mk 7,31–37;
<i>A holdkóros (néma lélek kiűzése)</i>	Mt 17,14–21; Mk 9,14–29; Lk 9,37–43a;
<i>A vak Bartimeus (Jerikóban két vak)</i>	Mt 20,29–34; Mk 10,46–51; Lk 18,35–43;
<i>A feltámadás (sógorházasság)</i>	Mt 22,23–33; Mk 12,18–27; Lk 20,27–40;
<i>A tisztátalan lélek</i>	Mk 1,21–28; Lk 4,31–37;

<i>A betsaidai vak</i>	Mk 8,22–26;
<i>Az ismeretlen ördögűző</i>	Mk 9,38–41; Lk 9,49–50;
<i>A meggörnyedt asszony</i>	Lk 13,10–17;
<i>A vízkóros</i>	Lk 14,1–6;
<i>A tíz leprás</i>	Lk 17,11–19;
<i>A betesdai beteg</i>	Jn 5,1–16;
<i>A vakon született</i>	Jn 9,1–41;
<i>Lázár feltámasztása</i>	Jn 11–44.

Összevetve a gyógyítástörténeteket, világossá válik, hogy Jézus ezekben egy hatalmából (ἐξουσία) eredő NEM-et és egy, könyörületből (σπλαγχνίζομαι) fakadó IGEN-t mond, s ezt a kettőt egyformán hangsúlyos üzenetnek kell tartanunk. Mert mind az ember tehetetlensége a betegséggel szemben, mind maga a betegek sokasága a feje tetejére állt világ képeként jelenik meg.

Hogyan történnek, és mit jelentenek Jézus gyógyításai? Hogyan fogadják ezt a betegek és a hozzátartozók?

Jézus betegeket gyógyít. Ősellensége a Sátán, aki mint ördög, az emberi természetet a démonok által betegséggel rongja meg. A démon (δαίμονιον), mint a Sátán (ördög) olyan ártó szellemi erő, amely nem tartozik Isten teremtett világához. Betegségeket hív elő, amelyeknek az ember önmagában nem tud ellenállni. A pusztában, sivár, tisztátalan helyeken lakik, így kapta a „tisztátalan lélek” (ἀκάθαρτον πνεῦμα) megjelölést. Nemcsak idegen magától az embertől, de az emberi településekhez sem tartozik. Jézus megjelenésével (most! Jn 12,31; 16,11) megítéltetik, kivettetik a világ fejedelme, és a démonokra ráparancsol: „Némulj el, és menj ki belőle! ...és azok engedelmeskednek neki.” (Mk 1,25–28). A vádra, hogy a démonok fejedelmével, Belzebubbal űzi ki a démonokat, Jézus így válaszol: „Ha viszont én Isten Lelkével (Isten ujjával – Lk 11,20) űzöm ki az ördögöket, akkor bizony elérkezett (φθάνω – „váratlanul utolér”, „rátör”) hozzátok az Isten országa (Mt 12,28).

Az evangélisták változatos szóhasználattal jelölik azt, amit Jézus a betegség legyőzése érdekében és a beteg iránti könyörületből tesz. Tettével a beteget új élettel ajándékozta meg (σώζω – Mt 14,30), megtisztítja (καθαρίζω – Mt 8,2–3), orvosolja (ιάομαι – Mt 15,28, vagy θεραπεύω – Mt 12,10), kiűzi a démonokat (ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια – 12,27). A gyógyítást kifejező igék között csak árnyalati jelentéseltérések vannak. Általános és szakkifejezésnek tekinthető a θεραπεία névszó (Lk 9,11) és a θεραπεύω ige, amely az Újszövetségben nemcsak gyógyítást jelent, hanem kigyógyítást is, és áthallható

belőle a „szolga” jelentés is.¹¹ Szintén általános értelme van: „orvosol”, „helyrehoz”, „éppé tesz”, „helyreállít”. Ezeknél mélyebb teológiai jelentésű a σωζω ige: „életben tart”, „megóv a haláltól”, illetve „épségben kivezet a betegségből, halálból”. Amikor Jairus lányának halálhíret viszik, Jézus ez mondja az apának: „Ne félj, csak higgy, és meggyógyul...”, azaz meg fog szabadulni (σωθήσεται – futurum, a közelebbi jövőre nézve – Lk 8,50), a halálból, életre kel.

Nem csupán minden betegséget gyógyító, gyakorló csodaorvos. Célja, hogy istenfiúságáról, küldetéséről, a neki adatott hatalommal meggyőzze környezetét. Gyógyításait tanítványtoborzásként is értelmezzük (Mt 20,34). Ő ennél is több: a megsebzett szenvedők lelki orvosa, jó páásztor. *Megszánja a szenvedőt* (σπλαγχνισθείς – „egész valójában könyörületre indul” – Mt 20,34; Mk 1,41), könnyekre fakad a gyászoló háznál (Jn 11,35).

Igéjével is gyógyít: csak szól, s a sorvadtt kezű meggyógyul (Mt 12,13), rákiált a holdkórosra, és kimegy belőle az ördög (Mt 17,18), szól a süketnémának: „Effata, azaz: Nyílj meg!” Annak füle pedig megnyílik, nyelvének bilincse azonnal megoldódik (Mk 7,34). Megszólítja Jairus leányát: „Talitha, kúmi; ami megmagyarázva azt teszi: Leányka, néked mondom, kelj föl.” Az pedig azonnal felkel és jár (Mk 5,41–42). Parancsára (ἐπιτιμάω – „megdorgálni”) elmúlik a láz (Lk 4,39), és a démon elhagyja a gyermeket (Lk 9,42). Parancsol a leprásnak: „Akarom, tisztulj meg! És azonnal megtisztult a leprától.” (Lk 5,13)

A beteget teljes teremtett valóságában látja, nemcsak a test egészségét adja vissza, hanem lelkével is törődik: *bűneit megbocsátva* küldi el magától (Mt 9,2; Mk 2,5; Lk 5,20).

Gyógyításait Jézus gyakran összekapcsolja a *hittel*. Ez a betegnek a Jézus iránti bizalmát jelenti: nála van gyógyulás (biztos ismeret), és ő meg is akarja gyógyítani (szívbeli bizalom). Elmondja a gyógyultnak, hogy hite megtartó erő: „a te hited megtartott téged”. Azaz megmentett (σέσωκεν – Lk 8,48) a betegségből, életet adott a halál helyett. A kicsinyhitű (ὀλιγόπιστος – Mt 8,26), kétségeskedő beteg bátorítja: „Bízzál, fiam!” (θαράσει – Mt 9,2).¹²

Jézusnak a betegség fölötti hatalmát mutatja, hogy a belőle kiáradó erő még érintésre is gyógyít. Ezért kérik a betegek, hogy *ruháját vagy legalább annak szegélyét érinthessék* (Mt 14,36; Mk 6,56). Megszánja a két jerikói vakot,

¹¹ „Mózes is hű volt ugyan az ő egész házában mint szolga (θεράπων)...” Zsid 3,5.

¹² A hit és a bizalom a latinban cseng össze: *fides – fiducia*.

megérinti szemüket, s azok visszanyerik látásukat, és követik őt (Mt 20,34; Mk 6,56; 10,46–52; Lk 18,35–43).

A pogány százados azt kéri, hogy Jézus csak egy szót szóljon, és tudja, hogy szolgálja meg fog gyógyulni. Jézusnak erre a szavára (λόγος) a *távol levő* szolga meggyógyul. A százados hitét Jézus nemcsak dicséri, hanem ezért szavával (λόγος) meggyógyítja a *távol levő* szolgáját.

Az evangélisták beszámolójában a csoda rendkívülisége hangsúlyt nyer azzal is, hogy *azonnal*, még ott, a jelenlevők előtt bekövetkezik. Az εὐθύς gyakori különösen Márknál (pl. 2,12; 5,42; 7,35; 10,52), de előfordul a másik háromnál is (Mt 20,34; Lk 8,44; Jn 5,9).

Sok *beteg* keresi fel Jézust (vak, néma, süketnéma, leprás, holdkóros, sánta, béna, csüggedt, kínok között élő, görnyedt, vízkóros), mert gyógyító ereje ismertté vált nemcsak Izráelben, hanem az országon kívül is. Ezeket vagy maga Jézus veszi észre az őt körülvevő sokaságban, illetve azok között, akik mellett elhalad, vagy olyanokat gyógyít meg, akik messziről keresik fel. Gyógyító hatalmát több esetben is összeköti a beteg *hitével*. Nemcsak azt kérdezi, hogy akar-e meggyógyulni, hanem azt is, hogy hiszi-e ezt. Biztatja a néma gyermek apját: „Minden lehetséges annak, aki hisz”. Az apa gyakran idézett válasza: „Hiszek! Segíts a hitetlenségemen!” (Mk 9,23–24). Ezt a Jézus személye iránti bizalmat, életet megtartó (σώζω – Mt 9,21. 22.) hitnek nevezi, a hívőt pedig dicséri. A tíz meggyógyított leprás közül csak egy tért vissza hálát adni. Jézus válasza: „a hited [egy samaritánus hite!] megtartott téged” (Lk 17,11–19). A jerikói vak azért gyógyult meg, mert hitt (Mk 10,52; Lk 18,42). A szinoptikusoknál hatszor olvasható Jézus válasza: „a te hited megtartott téged” (ἡ πίστις σου σέσωκέν σε – Mt 9,22; Mk 5,34; Lk 7,50; 8,48; 17,19; 18,42).

A *hozzátartozók* bíztak abban, hogy Jézus betegüket meg tudja és meg akarja gyógyítani. A gyermeke gyógyulásáért könyörgő kánaánita¹³ anya kérését „nagy hitéért” hallgatja meg (Mt 15,28), s ugyanígy méltatja a szolgájáért esdeklő kapernaumi százados hitét (Lk 7,9). Az anya és a százados hitét Jézus a leány, illetve a szolga meggyógyulásával jutalmazza.

---

¹³ Máté az ószövetségi hagyománynak megfelelően kánaáninak nevezi, Márk szerint viszont, aki a tartomány korabeli megnevezését követi, az asszony görög szíró-fóníciái volt.

Jézus nemcsak nemet mond a szenvedést okozó démonnak, hanem új, megtisztult, egészséges életet ajándékoz a meggyógyítottaknak. Ez az ő IGEN-je a betegre.

IV. A természet rendje Amelyet megváltoztat

A „minden hatalom” (πᾶσα ἐξουσία – Mt 28,18) birtokosa a természetnek is ura, és képes annak rendjét megváltoztatni. Nemet mond erre a rendre: ezt vagy az ember érdekében teszi (a tenger lecsendesítése, a kenyerek megsokasítása), vagy hatalmának jeleként (a vizet borrá változtatja, a tengeren jár, a terméketlen fügefát elszárítja.)

A *tenger lecsendesítését* mindhárom szinoptikus leírja (Mt 8,23–27; Mk 4,35–41; Lk 8,22–25). Jézus csodát tesz már munkásságának első harmadában. A sokaság és a tanítványok most kezdik felismerni, hogy Jézus beszédeiben és csodáiban hatalom van. Az ószövetségi bizonyágtevők JHVH hatalmát néhány esetben azzal szemléltetik, hogy ő jár a tengeren (Jób 9,8; Zsolt 77,20; Ézs 43,16). A galileai hegyen elmondott beszéd után, a sokaság ámul tanításán, mert Jézus beszédében rendkívüli hatalom van. A Galileai-tenger hullámainak megdorgálása (ἐπιτιμᾶω – Mt 8,26; Mk 4,39; Lk 8,24) után a tanítványokban érzéshullámok kavarnak. Felismerik Mesterük hatalmát, félelemmel és csodálattal (φοβηθέντες δὲ ἐθαύμασαν – Lk 8,25) kérdezik egymástól: „Ki ez...?” Az első evangélista szerint a felismerésből hitvallás fakad: „Valóban Isten Fia vagy!” (Ἀληθῶς θεοῦ υἱός εἶ. – Mt 14,33).

Mindhárom evangélium leírásában előfordul az üzenetet tartalmazó névszópár: a *félelem* és a *hit*.¹⁴ A két fogalom főleg Márknál kerül szövegközelbe. A tengeren szélvihar támad, Jézus pedig megkérdezi, hogy miért félnek, noha tudja, hogy a tapasztalt halászoknak megvan az okuk arra, hogy az elveszéstől csüggedtek legyenek (Τί δειλοί ἐστε – Mt 8,26). De most nem kellene félniük, mert ő velük van. Nem vonja kétségbe, hogy a tanítványok hisznek benne, s kérdése is ennek megfelelően hangzik: van hitetek, de hol van? (Lk 8,25) A hit megvan (noha az οὐπω ἔχετε πίστιν; egyértelműen szemrehányás – Mk 4,40), de az életveszélyben csekély hitté (ὀλιγόπιστος – Mt 8,26) satnyul.

---

¹⁴ A két fogalom képletszerűen, egymást kizáróan van egymás mellett a Jairus lányának feltámasztásáról szóló elbeszélésben: „Ne félj, csak higgy!” (Mk 5,36).

A kenyerek és a halak megsokasításának csodáját, az ötezrek megvendégelését mind a négy evangélista leírja (Mt 14,13–21; Mk 6,30–44; Lk 9,10–17; Jn 6,1–14). Ezenkívül az első kettő a négyezrek megelégtetéséről is megemlékezik (Mt 15,32–39; Mk 8,1–9). A kenyércsodának az Ószövetségben két „előtörténete” van. Izráel pusztai vándorlása során Isten mannával táplálja népét (2Móz 16). Ennél több azonos elem van az egyik prófétai (!) csoda leírásában. Elizeus megsokasít húsz árpakenyeret száz prófétatanítvány számára, s a szolga kételkedése ellenére mindenki jóllakik, és még marad is (2Kir 4,42–44).

Jézus gyógyításainak híre kelt, ezt látni és ezekben részesedni gyűlt össze a sokaság (Jn 6,2). Megesett rajta a szíve (εσπλαγχνίσθη), mert tagjai olyanok voltak, mint a pásztor nélküli juhok. Nincs arról szó, hogy a hasonlat mire vonatkozik. Máté szerint Jézus azzal lett pásztoruk, hogy a betegeket meggyógyította (14,14), Márk szerint pedig azzal, hogy mindenre tanította a sokaságot (Mk 6,34). Feltehető az is, hogy a nyáját legeltető pásztor (Zsolt 23,1–2) képe jelenik meg az evangélisták előtt: Jézus megelégtíti az ötezret. Mind a négy evangéliumban szó van arról, hogy a tanítványok (Jn 6,5–7-ben Fülöp) értetlenül és tehetetlenül hallják Mesterük parancsát: „Ti adjatok nekik enni!” A parancs próbatétel (πειράζω – Jn 6,6), bebizonyítása annak, hogy ekkora tömeg kenyérgondját ember nem, csakis Jézus tudja megoldani.

János evangélista három megjegyzéssel (6,14–15) zárja tanúságtételét. a) A tőle megszokott módon úgy látja, hogy a csoda Jézus istenfiúságának a jele. b) Beszámol a nép felismeréséről: Jézussal eljött a világba a megígért próféta. c) Amikor királlyá akarják tenni, visszavonul. A természet rendje szerint az öt kenyér és két hal ínséges eledel ötezer ember számára. A történetben erre mond Jézus nemet – mindenki jóllakik. A beszámolóknak két „belső nemet” is észrevehetünk. A tanítványok nem tudják elosztani az ember kenyérgondjait; rá vannak utalva Jézusra. Nemet mond a királyi hatalomra, s majd feltámadása és mennybemenetele után dicsőségének királyi székébe ül (Mt 25,31), s ez lesz az ő igenje.

A kenyér és az éhség vezérgondolattá válik a zárófejtegetésekben (Jn 6,25–59). Jézus szemére veti a sokaságnak, hogy nem értették meg, hogy a kenyércsoda jel, ezért most a testet tápláló földi kenyérről saját magára irányítja a zsidók figyelmét. Teste mennyei kenyér, lelki létszükséglet, mert az örök életre táplál.

Az evangélisták Jézusnak több olyan csodáját írják le, amelyeknek nincs „társadalmi hasznuk”, de érzékeltetik a Mester természetfölötti hatalmát (Jn 2,1–11; Mt 14,22–33; Mk 6,45–52; Jn 6,15–21; Mt 21,18–22, ph. Mk 11,12–14.19–24; Lk 5,1–11; Jn 21,4–6). Ezek a látványos csodák a tanítványok előtt történnek, akik egyfelől szemlélői lesznek istenfiúságának, másfelől hitüket erősítik, vagy próbára teszik.

Kánában nem azért *változtatja a vizet borrá* (Jn 2,1–11), mert a házigazdának elfogyott a bora (2,3), és nem azért, hogy hatalmával kérkedjék, hanem dicsőségének jeleként teszi, hogy a tanítványok higgyenek benne.¹⁵ János hozzáfűzi, hogy ez az első jel. Tanítványai hittek benne – Jézus elindítja őket a hit útján.

Jézus nemet mond a természet törvényének azzal is, hogy *a tengeren jár*. Három evangélista számol be a csodáról (Mt 14,22–33; Mk 6,45–52; Jn 6,15–21), s mindháromnál ez az ötezrek megvendéglése után történik. Márk megjegyzi, hogy a tanítványok félték, még nem okultak, és a szívük kemény maradt (6,52). Az éjszaka negyedik szakaszának (6,48) sötétjében és küszködve az evezéssel az ellenszélből felkavart tengeren járó Jézust kísértetnek vélték, s megzavarodva (ταράσσω) kiáltozni kezdtek. A Mester megnyugtatja tanítványait: „Bízzatok, én vagyok, ne féljete!” (Mt 14,27, ph. Mk 6,50).

Jézus az egymást kizáró hitről és a kételkedésről tanít a *fügefafa elszáritása* természeti csodájának történetében (Mt 21,18–22, ph. Mk 11,12–14.19–24.). A tanítványokkal együtt Betániából Jeruzsálembe megy, s egy út menti fügefáról akarja csillapítani éhségét. A különben élő, de terméketlen gyümölcsfa elszárad Jézus szavára. Tanítványai csodálkozása tanításra indítja a Mestert: kételkedés nélküli (διακρίνω – aoristos: ha nem fog el a kételkedés) hittel nagyobb csodára is képesek lesznek (futurum: meg fog történni). Nemet mond a terméketlen gyümölcsfára, és igent arra, ami hit által meg fog történni. Amit Jézus tesz, annak nincs semmilyen háttérjelentése (például: a terméketlen életnek nincs helye a világban), csak az hangsúlyos és üzenetértékű, hogy a tanítványok Jézus hatalomátruházásával (ἔδωκεν

---

¹⁵ A negyedik evangéliumban egyszer sem fordul elő a hit névszó, amely egy gondolkozási formának vagy egy cselekvés, illetve kijelentés folyamatának a beteljesedésére vonatkozik. Viszont a „hinni” igét 94-szer használja, s ez magára a személyre vagy tanítására vonatkozik.

αὐτοῖς ἐξουσίαν – Mt 10,1) és kételkedés nélkül, hittel végzett szolgálata csodát eredményez.

A *csodálatos halfogás* története két evangéliumban fordul elő. Simon Péterék éjszakai halászata sikertelen volt (Lk 5,1–11). A hajóra szállt Jézus megjelölve a helyet, parancsot ad, hogy vessék ki a hálót, s ennek engedelmeskedve, halak sokaságával töltik meg hajóikat. A csoda láttán a sokaságot és a halászokat, Simont, Jakabot és Jánost, félelem (θάμβος – ámulat) keríti hatalmába. Péter elküldi magától Jézust, mert a szent és a bűnös találkozásának élménye hatja át. Az evangéliumok szerint a tanítványi szolgálatba állítás az elhívással kezdődik: kövess engem (Mk 2,14), jöjjetek utánam (Mt 4,19), s ezt követi a küldetés. Itt nem hangzik elhívás, és a küldetés is csupán ennyi: emberhalász leszel. Ez azt is jelenti, hogy ettől fogva a tanítványnak el kell hagynia addigi foglalkozását, nem a kenyérért kell munkálkodnia, hanem az evangéliumért. Péter elveszítette életét Jézusért, és megtalálta azt (Mt 10,39). A nagy halfogás élményével és biztatásával indulhat útnak az emberhalászat missziójára.

János részletesebben beszámol egy másik *csodálatos halfogásról* (Jn 21,1–14). Feltámadása után harmadszor találkozik tanítványaival a Tibériás-tengernél. Simon Péterék ezen az éjszakán semmit sem fogtak, de Jézus megmondja, hova vessék ki hálójukat. A parancsnak engedelmeskedve csak nehezen tudják partra vonni a 153 hallal megtelt hálót. A megsütött halakat és a kenyeret Jézus átadja az őt nehezen felismerő tanítványainak. Ezt követi a három Péternek feltett kérdés, az apostol válasza és Jézus megbízása, hogy legeltesse Jézus (!) juhait, bányáit (21,15–23; ld. „emberhalász leszel” – Lk 5,10).

Feltűnő az egyik alapmotívum Péter (elhívásának és) küldetésének három leírásában¹⁶ (Mt 4,18–19; Lk 5,1–11; Jn 21,15–19). Mindhárom a Galileai-tengernél (Tibériás-tengernél) történik, a missziói küldéssel van kapcsolatban, s ezt az üzenetet a harmadik evangélium emberhalász (ἀνθρώπους ζωγῶν – 5,10) kifejezése még inkább erősíti. Mind Lukácsnál, mind Jánosnál egy éjszakai sikertelen halászat után a Jézus parancsára kivetett háló megtelik (Lk 5,5–6; Jn 21,3–6). Üzenet: az emberhalászat Jézus nélkül csőd, vele nem várt csodát eredményez. (A halieutika alapfeltétele.)

Mindkét halfogás történetében Jézus NEM-et mond: az elhívásnál Péter addigi halászéletére, a küldetésnél pedig tagadó életére. És IGEN-t mond

¹⁶ A szövegek forrásainak bevezetéstudományi kérdéseire itt nem térek ki.

az (eredményes) emberhalászatra, majd háromszoros (!) igennel bízza rá juhainak, bárányainak a legeltetését.

V. A tanítványok Akiket útba igazít

Jézus mindenkire, a sokasághoz, főleg pedig tanítványaihoz intézi tanítását, ők Isten országának várományosai. Törvényismeretükre értelmezésükre, egyes helytelen szokásaikra, hagyományaikra NEM-et mond. De többnyire óvó, figyelmeztető NE-vel munkálja hallgatóinak a mennyek országa polgáraihoz méltó életvitelét. Ez utóbbiakat rendszerint a „hanem” (ἀλλά) vagy az „én pedig” (ἐγὼ δέ) vezeti be. Amit ezek után mond, nem csupán adalék, rámagyarázás, hanem magával a törvénnyel azonos értékű kötelezés.

Megváltói útjának kezdetén Jézus *elhívja tanítványait*, mert mindenki más előtt nekik kell ismerniük az új világrendet. Maga Jézus ebbe a világba jött, és tanítványait sem akarja innen kivenni (Jn 17,15), de eddigi életfolytatásukat meg akarja változtatni, s arra törekszik, hogy övéi is elfogadják saját nemjét és igenjét.

Lukács szerint Jézus az őt követő tanítványi seregből választ ki tizenketőt, akiket apostoloknak nevez (6,13, ld. még Mt 10,2). Kiküldésükről a szinoptikusok több változatban számolnak be (Mt 10,1–42; Mk 3,13–19; 6,7–13; Lk 6,13–16; 9,1–5; 10,1–12), és mindhárom evangélista feljegyezi a nevüket is (Mt 10,2–4; Mk 3,16–19; Lk 6,14–16).

Missziói szolgálatuk célja, hogy hirdessék: elközelített a mennyek országa, és hogy betegeket gyógyítsanak. Megtiltja, hogy az északi Galileába és az ország középső részére, Samáriába (Samária városába!?) menjenek. Ez a küldetésükre kimondott első NEM. Évszázadokkal azelőtt Asszíriából ide telepítettek be idegeneket, s így lett ez a terület a „pogányok Galileája” (Mt 4,15; vö. Ézs 8,23). Figyelnünk kell arra, hogy erről csak Máté ír,¹⁷ és főleg arra, hogy Lukács (10,35; 17,16) elismerően beszél a samaritánusokról, János szerint pedig „a samáriaiak közül sokan hittek benne” (4,39). Máté kerülendő vidéknek tartja, mert a tanítványok élete és a mennyek országának ügye veszélybe kerülhet. Bizonyára erre utal az egyik magyarázó, aki észreveszi, hogy a párhuzamos küldetéstörténetben (Lk 10,1–16) ezen a helyen a tanít-

---

¹⁷ Máté úgy tekint a pogányokra, mint akik az evangélium lehetséges befogadói, pl. 4,15; 8,11; 15,21; 21,43; 28,19.

ványoknak mint bárányoknak a farkasok közé kell menniük.¹⁸ (Erről az első evangélista a küldetés leírásának csak az utolsó, 16. versében beszél.) Hogy abban a korban Jézus védené a zsidó-keresztyén gyülekezetet a pogányok beáramlásától, ez feltehető, de szövegileg nem bizonyítható. Csak annyit valószínűsíthetünk, hogy óvja övéit és az evangéliumot a megsemmisülés veszélyétől. Ezekkel szemben Jézus IGEN-je azt jelenti, hogy nekik mint pásztoroknak Izráel elveszett juhainak kell prédikálniuk (Ez 34,2–6), közöttük kell betegeket gyógyítaniuk. Beszédében visszajön az Ószövetség kedvelt metaforája a pásztorról és nyájáról, Izráel vezetőiről és a választottokról. Az Újszövetségben ez gyülekezeti szinten jelenik meg mind az evangéliumokban, mind a levelekben (2Krón 18,16; Zsolt 23,1; 80,2; Ézs 13,14; Jer 23,4; Zak 11,16; valamint Mt 9,36; 26,31; Mk 6,34; Jn 10; 21,15–17; Zsid 13,20; 1Pt 2,25).

A második NEM arra vonatkozik, hogy milyen „felszerelést” ne vigyenek magukkal: élelmet, váltóruhát, sarut, pénzt, aranyat, ezüstöt, erszényt, tarisznyát (Mt 10,9; Mk 6,8–9; Lk 9,3; 10,4). Botot csak Mk 6,8–9 és Lk 10,4 szerint vihetnek magukkal, ami talán a vadállatok és a kígyók ellen volt szükséges, de lehet, hogy csupán úti botról van szó. A különbségek önmagukban jelentéktelennek tűnnek, de együtt megalapozzák azt, amivel az első evangélista ezt a felsorolást bezárja: „Méltó (ἄξιος) a munkás a kenyérére/bérére” (Mt 10,10; Lk 10,7). Erre hivatkozik Pál, idézve a törvényt: „Nyomatató ökörnek ne kösd be a száját.” (5Móz 25,4; 1Kor 9,9; 1Tim 5,18) A tanítványoknak mint misszionáriusoknak nincs okuk aggódni az eledel és a ruházat felől, mert a mennyei Atya jól tudja, hogy mire van szükségük (Mt 6,25–34).

Jézus a háborgó Galileai-tengeren jár. A csodát Máté, Márk és János írja le, de csak az első evangélista fűzi hozzá a Péter-jelenetet: *a tanítvány jár a vízben* (14,28–31). A félelemre és a kicsinyhitűségre mond NEM-et, a belévetett bizalomra IGEN-t. A tanítvány mintegy bizonyítékot akar arról, hogy valóban Jézus és nem kísértet közeledik hozzá a tengeren járva („Uram, ha te vagy az...”), s kéri, hogy ő is megtehesse, mint Mestere. Parancsára elindul, de amikor megerősödik a szél, megijed, és süllyedni kezd. Péter még nem jutott el a hit teljességére, ingadozik Jézus hatalma és a szél ereje, a hit és a hitetlenség között. Egyik magyarázó szerint ez „a lobbanékony szeretet

---

¹⁸ Így vélekedik Schweizer, Eduard: *Das Evangelium nach Markus*. NTD 1. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen ¹⁶1983, 152.

és a kételkedés miatt meggyengült hit kombinációja”.¹⁹ Valószínű, hogy erre utal Jézus zárószava: „Kicsinyhitű (ὀλιγόπιστε), miért kételkedtél?” (διστάζω – „kétfelé húz”, itt aoristos; Mt 14,31). Péter életveszélyben érzi magát, és tanítványságának első szakaszában kicsinyhitűsége érthető (Mt 8,26). Csak később, a Cézárea Filippi úton ismeri el, és vallja meg hitét: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia.” (Mt 16,16)

A Cézárea Filippi felé vezető úton Jézus kérdésére, hogy kinek mondják őt az emberek, a tanítványok nevében Péter válaszol: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia.” (Mt 16,13–20) Másképpen, de ugyanazzal a hitvallásértékű kifejezéssel: „Te vagy a Krisztus” (Mk 8,29), illetve te vagy az „Isten Krisztusa” (Lk 9,20). Péter hitvallására Jézus egy nem-et és egy igen-t mond: a „test és vér” az (egyszer született) embert jelenti, aki mint ilyen, nem léphet kapcsolatba az érzékeken kívüli világgal, mint például Isten országával (1Kor 15,50). Az igaz hitvallás NEM testtől-vértől származik; a többi tanítvány válasza szerint nem Keresztelő János, Illés, Jeremiás²⁰ vagy valamelyik másik próféta jött el úgy, amint az emberek vélekednek. Itt a test és vér egyszerűen azokat jelenti, akiket a sokaság felsorolt, s hogy Jézus ezeknek egyike lenne, ez nem igaz. A hitvallás olyan igazság, amelyet test-vér (ember) nem ismer, csak az, aki előtt Isten mint titkot felfedi. Jézus ígéri, hogy tanítványának neve ezentúl nem Simon, Jóna fia lesz, hanem Péter, azaz kőszikla. (A szójáték alapja az arám *kēpā* – „kőszikla”, „Kéfas”.) A beszéd végén Jézus megparancsolja, hogy a tanítványok ne mondják el ezt senkinek (Mt 16,20; Mk 8,30; Lk 9,21), mert most még „lepel van rajta”, most még titok, és csak az tudhatja, hogy ő a Krisztus, akinek Isten kijelenti. Ő vette le a leplet (ἀποκαλύπτω – aoristos) Péter szeméről. Mintha azt mondaná: én valóban a megígért Messiás vagyok. Ez igaz: IGEN, én vagyok a Krisztus.

Olyan egyház építőjének vallja saját magát (οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, egysz. 1. sz.), amelyet az alvilág kapuin feltörő erők sem képesek megingatni, mert az ő egyháza.²¹ Ő az építő és a tulajdonos (μου). A kép költői szintjén is csak feltételezett képzet szerint a halál (az alvilág) kapuit egy sziklakő zárja el, hogy az ártó erők ne pusztítsanak. Ilyen megfogalma-

¹⁹ Viviano, Benedict T.: *i. m.* 137.

²⁰ A népnek ez a vélekedése érthető, mert mindhárom meg nem értett, elutasított próféta volt.

²¹ Az ἐκκλησία az evangéliumokban csak itt, a Mt 16,18-ban és a 18,17-ben (kétszer) fordul elő.

zások még „a mélység alja”, „a halál árnyékának kapui”, „a halál kapuja”, „a holtak hazájának kapuja (Jób 38,16–17; Zsolt 9,14; Ézs 38,10).

Az első három evangélista szerint Jézus háromszor jelenti tanítványainak, hogy sokat kell szenvednie, megölik, de feltámad (Mt 16,21–22; 17,22–23; 20,17–19, ph. Mk 8,31–33; 10,32–34; Lk 9,43b–45; 18,31–34). Máté szerint ez a megdöbbenő bejelentés Cézárea Filippi közelében hangzik el közvetlenül Péter hitvallásátele után, s követi *a tanítvány ellenvetése, aki nem tudja elfogadni Jézus szavait*. Az első két evangélista a teljes jelenetet írja le (Mt 16,21–23; Mk 8,31–33), Lukácsnál (9,22) hiányzik a Péter és Jézus közötti párbeszéd.

A kimondottan tanítványi történetben Jézus nyíltan (παρορησία τὸν λόγον ἐλάλει – Mk 8,32), mintegy nyilvánosan rámutatva az igazságra (δεικνυμι – Mt 16,21) beszél arról, aminek be kell (δεῖ) következnie. A tanítványok hallgatnak,²² csak Péternek van mondanivalója. Magához vette (προσλαμβάνω) Jézust, és az ő nyílt beszédével ellentétben most mint valami titkot, csak kettőjükre tartozó dolgot mondja el ellenvetését. Megfeddi (ἐπιτιμάω – „határozottan megmondja”, „erőtéljesen rászól”, „szemrehányó hangon szól”): „Isten²³ mentsen, Uram, ez nem történhet meg veled!” (Mt 16,22) Milyen szándékkal mondta Péter ezt a dorgálásként is érthető mondatot? Valószínűleg – kapcsolva az előbbi hitvallásához – a tanítvány azt a Jézust látta maga előtt, akiről mint Krisztusról, az élő Isten Fiáról hitvallást tett. Tudja, hogy nem a nép által várt felszabadító nemzeti hős, és éppen ezért nem érti, hogy miért kell szenvednie. Azok után, amiket Péter tapasztalt Jézus tetteiről, szavairól, nagyon emberi, hogy csak a dicsőség teológiáját tudja elfogadni, a megaláztatás, kereszthalál teológiáját nem.

Jézus a tanítvány felé fordulva (Mt 16,23), de mindegyikükhöz (!) szólva (Mk 8,33), megfeddi Pétert (itt ugyanaz a kifejezés, mint a tanítványnál). A „Távozz tőlem, Sátán” elutasítást először a megkísértésnél mondta az ördögre, s az valóban elhagyta őt (Ἔπαυγε, Σατανᾶ... Τότε ἀφίησιν αὐτὸν – Mt 4,10–11). Itt Pétert határozottan elutasítja, de nem küldi el, csak a háta mögé (ὀπίσω μου) rendeli, akárcsak a következő versben: „Ha valaki énutánam akar jönni...” – 16,24. Megmarad tanítványnak, de ellenvetése olyan kísértés, mint amilyen a Sátáné volt: Jézus ne vállalja éppen azt, ami messiási küldetésének az értelme. Amit Péter mond, az botránkozás, olyan

²² Csak a második bejelentéskor szomorodtak el (Mt 17,23).

²³ Az „Isten” szó értelemszerűen került a magyar fordításba, nincs a görög szövegben.

Jézus számára felállított csapda (σκάνδαλον εἰ ἐμοῦ), amely emberi gondolkozásból következik, és ellentmond Isten akaratának. A tanítványnak le kell mondania az ember-Jézus képzetről, és el kell fogadnia az Isten Fia-Messias mennyei valóságot.

Jézus NEM-et mond mindazoknak, akik nem értik meg, vagy félreértik küldetését, akik csak a tanító és csodatevő Jézust képesek követni, és nem az érettük meghalt és feltámadt Jézus Krisztust, vagyis akik nemzeti hőst látnak benne. Fiúi engedelmes IGEN-t mond az Atyától kapott rendeltetésére: „Igen, Atyám, mert így láttad jónak.” (Mt 11,26).

Máté evangéliumának 18. részében a gyülekezeti tagok közösségi élete a téma. Ennek keretében két szövegegység szól a megbocsátásról: a 15–20. és a 21–35. versek. Mindkettőben a gyülekezet tagjainak testvéri kapcsolataról van szó: az egymás elleni vétkezésről és a megbocsátásról. *Péter kérdése a megbocsátásról és Jézus válasza* a másodikban hangzik el. Erre nézve három szövegösszefüggést kell szem előtt tartanunk.

a) A 18,15-ben és a 18,21-ben egyaránt a megsértett testvér kerül előtérbe, s mindkettőbe a megromlott viszony helyreállítása a feladat: ha vétkezik ellened, menj el hozzá, és fedd meg, illetve az ellened vétkezőnek meg kell bocsátanod. Mégis, Péternek (és minden olvasónak, magyarázónak) tudnia kell, hogy a két történetben más és más „eljárásról” van szó. A 15–18-ban a tanítványnak (18,1) adott esetben a gyülekezet közössége elé kell vinnie az ellene elkövetett vétket. A 21–22-ben Péter számára ez tanítványi mivoltának a próbája. A „kell” [revideált új fordítás (RÚF 2014)] és a „lehet” [revideált Károli (KÁRev 1908)] nincs benne szó szerint a görög szövegben, de értelemszerűen igazolt.²⁴

b) A párhuzamos Lk 17,3b–4-ben is a gyülekezeti tag a megszólított, aki ellen a testvére (ὁ ἀδελφός σου) vétkezett. Máté megfogalmazásával szemben egyfelől feltűnőnek kell tartanunk, hogy ugyanazon a napon elkövetett vétekről van szó, s ezzel a megbocsátás nagyobb lelki teljesítménnyé válik, másfelől könnyebbnek (?) tűnik, mert a vétkes megbánja, amit tett, és bocsánatot kér.

---

²⁴ Kissé különös megfogalmazással azt is mondhatjuk, hogy a mindenkori megbocsátás keresztyén lelki kényszer.

c) Jézus az adós szolga példázatával (Mt 18,22–35) felel. Úgy tűnik, hogy amit mond, nem a „hányszor”-ra adott válasz. Nincs így, mert a példázat nélkül Péter akár „szektás” módon számolhatná a megbocsátás eseteit, és a számsor vége után már nem köteles megbocsátani. De az általa említett „hetvenszer hétszer” nem valós, hanem hiperbolikus szám, a végtelen emberi tűrés metaforája. Mint ahogyan a király által elengedett tízezer talentum is ilyen „összeg”, a törlesztetlenség metaforája. A megbocsátást nyert szolga (δοῦλος), aki így „nagyfőkéssé” vált, nem bocsát meg szolgatársának (σύνδουλος), kész behajtani a százdénárnyi tartozást. A mennyei Atya itt (is) Király-Bíró, aki megbünteti a gonosz szolgát. A megbocsátás emberközi kapcsolat, a gyülekezeti testvérek jézusi viszonya, alapja pedig az, hogy a megbocsátani köteles ember tudatára jut, hogy mindenekelőtt ő a megbocsátott, ahogyan ez a példázatban a gonosz szolga esetében történik. Nem sokkal később ezt kell a „testvére” ellen vétkező Péternek szomorú megtapasztalással átélnie.

Lámek bosszúdala összehasonlításként adott Péternek és a mindenkori magyarazónak. Isten hétszeres büntetést helyez kilátásba a Káin esetleges gyilkosa számára. Egy későbbi (hetedik?) utód, Lámek hetvenhétszeres bosszút fogad az ellen, aki őt megsérti (1Móz 4,23–24). A bosszú az önhatalmú világ törvénye szerint működhet, ezzel szemben a mennyek országának előképében, a Jézus Krisztus gyülekezetében a megbocsátás jelenti az Isten szerinti rendet. – A „hasonló a mennyek országa” (23. v.) azt is jelenti, hogy Isten *végső* megbocsátása arra kötelezi a gyülekezet tagját, hogy ezt már most, a mennyek országa előképének közösségében minden feltétel nélkül, *„véglegesen”* megbocsásson, hogy mondja ki Jézussal együtt, és magára nézve a NEM-et a könnyörtelenségre, bosszúra, haragra, és mint lekötelezett mondjon IGEN-t a megbocsátásra.

Ki a nagyobb a tanítványok között a mennyek országában? (Mt 18,1–5, ph. Mk 9,33–37; Lk 9,46–48) A kapernaumi úton (Mk) vagy Kapernaumban (Mt 17,24) a tanítványok egymással beszélgetve (διαλέγομαι) és mérlegelve (διαλογίζομαι) keresik a választ. Márk és Lukács nem jegyzi fel, hogy milyen nagyságot keresnek, Mátét viszont az érdekli, hogy a tanítványok közül ki nagyobb most (ἔστιν), a már eljött mennyek országában, s ez megfelel Máté ismert gyülekezeti gondolkozásának és a 18., úgynevezett gyülekezeti résznek. Az azonos központi gondolat az elsőségkeresés, de a három leírás közötti eltérések meggondolkoztatók, mert együtt adnak összképet a fő üzenetről.

Máté szerint a tanítványok Jézushoz mennek, hiszen ő az illetékes meghatározni a sorrendet. De lehetséges, hogy azért is, mert magukban nem

tudják eldönteni a kérdést. Mind Máté, mind Lukács felsorolja a tizenkettő nevét, és mindkettőjükénél Simon Péter az első (Mt 10,2; Lk 6,14), sőt Máté hozzá is teszi: $\pi\rho\omega\tau\omicron\varsigma$. Márk úgy látja, hogy Jézus megy a tanítványokhoz, mert hallja, hogy vitatkoznak, és ehhez hasonlóan Lukács is, de hozzáteszi, hogy Jézus ismeri tanítványai szívének gondolatát. Az olvasónak az jut eszébe (ez hermeneutikai alapelv), hogy az lesz majd a mennyek országában elől, aki most itt bizonyít. Ez nincs messze Jézus válaszáától, de mégsem azonos azzal. Jézus egy tettben és szóban adja meg a feleletet. A három leírásban két különbségre kell figyelni. 1. Máté és Márk szerint Jézus a *tanítványok közé* ($\epsilon\nu\ \mu\epsilon\sigma\omega\ \alpha\upsilon\tau\omega\nu$) állít egy kisgyermeket, és átöleli (Mk). Maga a különbség mint látvány félreérthetetlen és megszégyenítő, s bizonyára ennél is több, mert Jézus a jelenet végén, ahol a befogadásról beszél, azonosítja a gyermeket saját magával. A tanítványok talán gondoltak erre, de a két evangélista „nekünk” ír, s a későbbi olvasó nem tekinthet el ettől az azonosítástól. Lukács más képet vetít az olvasó elé: Jézus maga mellé ($\pi\alpha\rho\prime\ \epsilon\alpha\upsilon\tau\omega$) állítja a gyermeket: a nagyság és kicsiség így „mérhető”. 2. Máté és Lukács leírása szerint Jézus először cselekszik, s csak azután adja meg szóban a feleletet. Valószínű, hogy a cselekvés után volt egy kis szünet, s a tanítványok maguk fogalmazhatták meg a feleletet.

A mennyek országában lesz igazán nagy (Lk 9,48), de ennek feltétele, hogy itt, a földön vállalni kell a kicsiséget, azt, hogy a tanítvány megalázza magát ($\tau\alpha\pi\epsilon\iota\nu\omega$ – Mt), és legyen kész arra, hogy szolgál ($\delta\iota\acute{\alpha}\kappa\omicron\nu\omicron\varsigma$ – Mk) legyen. Itt nincs szó arról, hogy ez mit jelent, és hogy Jézus a tanítványoknak a maga diakóniájának a példáját adja, csak később, a Zebedeus fiainak kérésénél válik a mennyek országának feltételévé (Mt 20,20–28).

A fordítók a $\sigma\tau\epsilon\phi\omega$ igét szükségfordításként a „megtérni”-vel adják vissza, s valóban, ezt alig lehet elkerülni. Pedig félreérthető, mert a $\sigma\tau\epsilon\phi\omega$ igének nincs ilyen jelentése. Inkább arról van szó, hogy a tanítványoknak *el kell fordulniuk* a földi nagyság keresésétől, és más irányban kell keresniük azt. Ők, amikor Jézus Krisztust követték, akkor valóban a $\mu\epsilon\tau\acute{\alpha}\nu\omicron\iota\alpha$ értelmében változtatták meg gondolkozásukat. De a megtért ember élete, gondolkozása irányt változtathat, és onnan kell jó irányba fordulnia nem rangot, földi elsőséget keresve, hanem alázatosan vállalva a szolgálatot. Kissé áttételesen, de mégiscsak ide vonatkozik az, amit Jézus mond Nikodémus felé (Jn 3,3–8). A farizeus nem érti Jézus szavait, első, anyától születésre gondol. Ez az újjászületés (tuljdonképpen felülről – $\acute{\alpha}\nu\omega\theta\epsilon\nu$ – születés) olyan

„megfordulás”, amelynek meg kell történnie a farizeus, a tanítvány és mindenki életében, aki be akar menni Isten országába.

Jézus NEM-et mond az evilági nagyságkeresésre, és IGEN-t az alázatos szolgálatra.

Jézus harmadszor jelenti tanítványainak, hogy a közeli jövőben megölik, de feltámad. Máté (20,17–19) és Márk (10,32–34) evangélista beszámolója szerint ezután hangzik el két tanítványnak, *Zebedeus fiainak kérése*, hogy Jézus országában (Mt), dicsőségében (Mk) üljenek Mesterük jobb és bal keze felől (Mt 20,20–28; Mk 10,35–45). Máté szerint ez nem Jakab és János, hanem az anyjuk kérése. A két tanítványnak, akiket Jézus a halászháló mellől hívott el (Mt 4,21), volt alkalmuk megtapasztalni a Mesterükkel való közösséget, és azt kéri, amit Jézus ígért, hogy a jövő világra az örök élet örökösei legyenek (Mt 19,29; Mk 10,30). Jézus feleletének iránya kettős.

Először Jakabnak, Jánosnak (és anyjuknak) felel. Noha ők is ihatnak a Jézus poharából, és ők is megkeresztelkedhetnek, amint azt Jézus is tette (ez utóbbi csak Márknál olvasható), kérésük okaveszett, mert a hely felől nem ő rendelkezik, hanem ez az az, akik számára az Atya elkészítette (ἐτοιμάζω, mint a 25,34-ben).

A többi tanítvány nincs ott ennél a jelenetnél, s amikor meghalja, felháborodik, mert félreérti a testvérek jámbor kívánságát, a nagyság keresését látja benne, előjognak tekinti két társuk kérését, s úgy gondolja, hogy velük szemben hátrányba kerül. Jézus magához hívja a tízet is, mert válasza mindegyiküket illeti, és arról a nagyságról és szolgálatról beszél, amely itt a földön és majd a teljességre jutó országban a vele való közösség következménye. A népeknel van elsőség, de ez felsőbbiséget, uralkodást jelent, s alattuk a nép rabszolgává lesz. A „ne így legyen közöttetek” nemcsak a tizenkettő közösségére vonatkozik, hanem minden későbbi tanítványközösségre, a gyülekezetre is. Az uralkodás és az elsőség keresése helyett a tizenkettőnek meg kell tanulnia, hogy az utolsó, a szolgai helyet keresse. A tanítványoknak vállalniuk kell a rabszolga (δούλος) kiszolgáltatottságát, és azt, hogy mindig a gazda rendelkezésére álljanak (δίακνος). Jézus nem említi szó szerint, de a tanítványok érthették, hogy az Isten országában a menyei Atya az úr, a gazda.

Jézus engedelmeskedik az Atyának, kiszolgáltatja magát az embereknek, és váltságul adja magát sokakért (ἀντί – „helyett”).

A szöveg két értelmezési lehetőségére kell kitérnünk. Abból, hogy a két tanítvány kihatja azt a poharat, amelyet Jézus kiivott, tehát hogy részesednek

halálából, még nem következethető a tanítványok mártírhalála annak ellenére, hogy Heródes Antipas valóban kivégeztette Jakabot, a János testvérét (ApCsel 12,2). – Az is csak feltételesen fogadható el, hogy – közel lévén az utolsó vacsora ideje – Jézus itt a pohár említésével erre a közösségi alkalomra irányítja a figyelmet. Az úrvacsora kelyhének és a keresztségnek az említésével nem a két sákramentumra céloz. Bizonyos csupán annyi, hogy a „mi is meg tudjuk tenni” kijelentéssel a Jézussal való közösség válik „liturgikailag” is szemléletessé.

Jézus kettős felelete egyértelmű. Előbb tisztázza a testvérek előtt, hogy nem az ő dolga helyeket osztogatni sem az evilági, sem a másvilági országban. Ezután figyelmezteti mind a tizenkettőt, hogy NEM az evilági, földi nagyság vezet el a mennyei Atyához, hanem az engedelmesség és a szolgálat: IGEN, le kell mondanotok a földi országok rendjéről, és meg kell tanulnotok a mennyek országáét, amelyben igen, nektek, mindnyájatoknak egyformán (már) helyetek van.

VI. A sokaság Amelynek tagjait meggyőzi

Jézus nemcsak tanítványait szólítja meg, hanem az őt követő sokaságot is. Azt akarja, hogy a sokaság ne csak utána menjen (ὁπίσω μου ἕρχεται), hanem kövesse őt (ἀκολουθεῖτω μοι) is őt (Lk 9,23ab). Két szövegegységre figyelve keresem a sokasághoz szóló nemet és igent: 1. a Hegyi Beszédben és 2. Jézus Krisztus példázataiban.

1. Nem és ne a Hegyi Beszédben és a Mezei Beszédben

Első hosszabb igehirdetésével, a Hegyi Beszéddel (Mt 5–7) Jézus a tanítványokat és a sokaságot szólítja meg, s ez töredékesen a Mezei Beszédében (Lk 6,17–49) is olvasható. A téma – kevés kivétellel – a Tízparancsolat értelmezése.

a) Mt 5,17–20. A későbbi vádak ellenében Jézus a *törvényt* nem megszüntetni (καταλύω – „feloldani”, „érvényteleníteni”) akarja, hanem teljessé tenni (πληρώω – „betölteni”). Ez vonatkozik az egész Hegyi Beszédre. Amit itt, a következőkben mond, az a régi törvény, a Tóra, de mégis új abban, hogy a parancsolatoknak teljes, lelki jelentést ad, és ezzel mintegy kiveszi az írástudók kezéből annak értelmezését, és mindent az Atya akaratának rendel alá.

Az ő idejében a „törvény és a próféták”²⁵ az egész Ószövetséget jelentette, de az itt következőkben csupán tóraértelmezések vannak. Korának szövegtudósai csak a betűket vonatkoztatták magukra, s talán erre utal „az írástudók és farizeusok igazsága” kifejezés.²⁶ Jézus szerint nem egy betűhalmazban teljesedik be Isten akarata, hanem a parancsolat testi és lelki értelmében válik „betöltötté”, az ember számára üzenetté. Azt is mondhatjuk, hogy éppen a betűimádat szünteti meg a törvényt, a parancsolat feloldottá, hatástalanná vagy értelemvesztett bálványá válhat. De Jézus nem betűromboló, vallja annak tiszteletét, és abból egy jótának vagy vesszőnek sem szabad elvesznie.

Az írástudók és farizeusok igazságának említésével Jézus az evangéliumokban gyakran leírt vitákra utal, amelyekről az is kiderül, hogy ellenfelei a törvény könnyebben betartható betűi mögé bújnak, és mentesítve érzik magukat annak nehezebben betölthető teljes követelményétől.²⁷ Erre vonatkozik Jézus vádja: a menta, kömény, kapor tizedét megadják, és az igazságos ítélettel, irgalmassággal, hűséggel adósok maradnak. (Lásd a II. fejezetben a Mt 23,23 magyarázatát). Jézus nemcsak beszél erről, hanem ő maga a „lelki törvény” (ὁ νόμος πνευματικός ἐστίν – Róm 7,14) szerint él embertársai között a földön. Ebben az értelemben is életvitelével igazolja tanítását.

Ezt a törvényértelmezést szemlélteti az itt következő hat antitézis. A más mennyek országa más erkölcsi rendjének kötelezését a „hanem” és az „én pedig” vezetik be. Feltűnhet, hogy Jézus csak a második tábla parancsolatainak betöltéséről beszél,²⁸ arról, hogy mire kötelez a mennyek országának más-milyen rendje a társadalmi kapcsolatokban, az emberközi viszonyokban (testvér, feleség, felebarát, ellenség).

b) Az új, lelki törvény szerint nemcsak az emberélet kioltása (6. parancsolat) bűn, hanem Isten ítéletét érdemli az is, aki *haragszik*. A gyilkosság érzelmi előzménye a harag, mint ahogyan Káin testvérgyilkosságának is ez volt a gyökere (1Móz 4,5–8). Jézus tiltja, hogy a testvérek valamilyen vélt vagy

²⁵ A törvény és a próféták zsidó kánon kifejezést ld. még: Mt 7,12; 11,13; 22,40; Lk 16,16; Jn 1,45; Róm 3,21.

²⁶ Pál szembeállítja a törvényből való igazságot a hitből valóval, amelyet a keresztyének Krisztusban nyernek meg: Róm 10,4–13, ld. még Gal 3,21 és Fil 3,9.

²⁷ Ld. még Pál apostolnál: 2Kor 3,6–7; Róm 2,27.29-ben.

²⁸ Hasonlóképpen a gazdag is csak a második tábla parancsolatainak betartására hivatkozik (Mt 19,20, ph. Mk 10,19; Lk 18,20; csak Mt-nál ifjú).

valós felsőbbrendűség magas polcáról ostobának, hitványnak (ῥακά), bolondnak (μωρέ) nevezzék társukat. Arról a testvéréről van szó, akit megbántott, vagy akivel szemben adós. A megsértett testvérrel *kibékülni* (διαλλάσσω) értelemszerűen azt jelenti: bocsánatot kérni. Csak megbékélt szívvel lehet Isten elé ajándékkal járulni. Az első antitézisnek (5,21–26) az üzenete: a második törvénytábla „Ne ölj!” parancsolatának áthágása által az istentisztelet nem kedves Isten előtt. Az előbb (πρωτον) kibékülni és csak azután (τότε) bemutatni a templomban az áldozatot, olyan követelmény, amelyben az *erkölcsi* parancsnak elsősége van a *kultusszal* szemben, ahogyan a próféták ítéletet mondtak népük fiairól, akiknek áldozatát az Úr azért utálja, mert az áldozó gonoszat cselekszik (Ézs 1,12–17; Jer 7,3–12; Ám 8,3–10).

c) A második antitézisben (5,27–32) Jézus bűnnek minősíti a *gondolati paráznaságot*. Az asszonyra tekintés nem egyszerűen nemi vétség (πορνεία – 5,32), és még nem is elkövetett házasságtörés, hanem már az is paráznaság, ha egy férfi saját kívánságától vonzva esik kísértésbe. Jób erényként említi, hogy nem *tekintett* a szüzekre (31,1). A korabeli és általában az ókori zsinagógai hagyományban vannak hasonló rendelkezések, azonban ezektől meg kell különböztetni azt, ahogyan Jézus magyarázza a 7. parancsolatot. Főleg hármat tartok kiemelendőnek: 1. a zsidóságban csak az elkövetett házasságtörés esett ítélet alá, Jézus szerint már a kívánság is büntetendő; 2. nem ítélték el az izraelita férfit, ha pogány asszonnyal vagy 3. ha hajadonnal paráználkodott.²⁹ Az apostolok óvják a keresztyén gyülekezetet a „test és a szem kívánságától” (1Jn 2,16), intik tagjait, hogy ne kövessék az istenteleneket, akiknek „szeme parázna vággyal van tele” (2Pt 2,14). – Ha a szem vagy a kéz megbotránkozott, azaz bűnt követ el, illetve bűnre csábít, le kell vágni, vagy ki kell vájni azt, hogy ne menjen az egész ember (ὅλον τὸ σῶμα – Mt 5,29–30) a gyehennára (ld. még Mt 18,9; Mk 9,47).

A szövegben nincs válasz arra, hogy ez miért tilos, és hogy mire vonatkozik a „nem”. Valószínűtlen, hogy az asszonyt mint kisebbséget³⁰ védi az erőszakos férfi vágyaival szemben. A magyarázók a tiltásban a család szentségének védelmét látják, amely összecseng a következő antitézissel, amely a válásról szól.³¹ A „szívében” (ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ – Mt 5,28) arra utal,

²⁹ Strack, Hermann L. – Billerbeck, Paul: *i. m.* 297–298.

³⁰ A nő kisebbség a férfival szemben, akárcsak az árva, az özvegy és a jövevény.

³¹ Így pl. Luz, Ulrich: *Das Evangelium nach Matthäus. Mt 1–7.* EKK I/1. Benziger Verlag, Zürich – Neukirchener Verlag, Neukirchen-Fluyn, 21989, 266.

hogy a rátekintéssel az egész ember ki van téve annak, hogy a paráznaság tettét is véghez vigye. Az ilyen gondolkozás veszélyes, mert „a kívánság megfogánva bűnt szül, a bűn pedig kiteljesedve halált nemz” (Jak 1,14–15). Az asszonyra tekintésben benne van a szándék, az elhatározás, a szív parázna kívánsága, amely bár még nem véték, de már bűn.

Feltűnhet, hogy a gyehennabüntetés csak az első két antitézisben olvasható, ahol nem elkövetett vétkekről van szó („azt mondja” – 5,22; „tekint” – 5,28). Nem valószínű azonban, hogy ennek van az üzenetre néző jelentősége.

d) Jézus a harmadik antitézisben (5,31–32) nem a Tízparancsolatból idéz, hanem a mózesi rendelkezésben előírt *válólevel* mindig is ellentmondásos kérdésére ad feleletet. Ezt később részletesebben is taglalja (19,3–9). Egyértelművé teszi, hogy a válólevel (5Móz 24,1–4) olyan engedmény, amely ellenkezik Istennek azzal a teremtői akaratával, hogy a házasság felbonthatatlan (1Móz 2,24; Mt 5,31–32).³²

Az 5Móz 24,1–4-ben arról van szó, hogy ha az elbocsátott asszony másodszor megy férjhez, és az is elbocsátja, az első férj nem veheti el ismét. Ehhez kapcsolva, Jézus más két erkölcsi szabályt állít a férfi elé. 1. A deuteronomiumi szabály szerint a férfi elbocsáthatja feleségét, ha nem leli kedvét benne (תִּנְּצָאָהּ; LXX: ἐὰν μὴ εὕρη χάρις), vagy ha szégyenletes dolgot talál benne (עֲרֹתָ בָּהּ תִּנְּצָאָהּ; LXX: εὕρην ἐν αὐτῇ ἄσχημον προᾶγμα). Ez a laza szabály felelőtlen szabadságot ad a férjnek. Jézus szerint az elbocsátó ok csak a paráznaság (παρεκτός λόγου πορνείας) lehet, s ezzel a parázna nőt házasságtörővé tette (ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι). 2. Aki egy ilyen, tehát házasságtörő nőt feleségül vesz, házasságtörést követ el.

e) Jézus nemcsak a hamis esküt tiltja (3Móz 19,12; Ez 16,59), de nemet mond *mindenféle esküvésre* (Mt 5,33–37). Ennél a negyedik antitéziséknél is magasabb, lelki igényt támaszt az őt követőkkel szemben: túlmegy a törvény betű szerinti értelmén: bűn a hamis esküvés („Ne tanúskodj hamisan felebarátod ellen!” 2Móz 20), és az esküvést teljességgel tiltja. A magyarázók ezt radikalizmusnak nevezik. Valóban az, de ennél is több: a betűtörvényen túl a lelki törvényt („Krisztus törvénye” – 1Kor 9,21) akarja követői szívének kőtáblájába vésni: felebarátod ellen ne tégy hamis tanúbizonyságot – egyáltalán

³² Az 5,31–32 magyarázatának alapját ld. a következő tanulmányomban: *Ószövetségi idézetek, párhuzamok, szólások Máté evangéliumában*. In: *Megbocsátás. Tanulmányok, előadások, gondolatfördékek*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2019, (31–97) 43.

ne esküdj! Ugyanilyen értelemben beszél az előző ellentételeknél: ne ölj – ne haragudj, ne paráználkodj – ne kívánd meg, adj válólevelet – ne válj el!

Az Ószövetségben Izrael fiai esküt tettek az Úrnak tett fogadalmuknál, tanúkként a bíróságon (valószínű, főleg erre vonatkozik a 9. parancsolat tiltása) és polgári kapcsolatokban, például az asszony vétlenségének bizonyításaként (4Móz 5,19–22). A kimondott szó az igazság, valóság ünnepélyes megerősítését jelentette. Az esküt tevő átkot mond magára, ha szavai nem fedezik a valóságot, abban az értelemben, hogy az אָוֶרָה főnév átokmondásra és hamis esküvésre is vonatkozhat.

Jézus ezt a nemet kettős érveléssel támasztja alá. Először arra az isteni, mennyei szférára hivatkozik, ahol ő egyáltalán elérhető: az égre, a földre, a templomra (mint például „az Úr nevére esküsznek” – Ézs 48,1). Ne mondjátok ezt, mert Isten neve szent, tilos hiába felvenni (2Móz 20,7), hiszen vétkezhetek, mert a holnap nem aszerint alakul, ahogyan ti ma eltervezitek, akkor pedig esküvésetek hamis lesz, a szent nevet hiába vettétek fel. Különbösen is Isten nem áll rendelkezésetekre (5,34b). Az eskü tiltása csak közvetve (áttételesen) kapcsolódik a harmadik parancsolathoz, ahol óvja Isten nevének szentségét, inkább a fogadalmas törvény magyarázatának tekinthető. (A 4Móz 30,2-ben a fogadalom és az eskü törvénye azonos.) – Ezután az emberrel, magával az esküt tevővel érvel, aki fejének hajszálát sem képes megváltoztatni. Ezzel Jézus a szent Isten hatalmát szembeállítja az ember tehetetlenségével (36. v.).³³

A 37. versben olvasható két szópár (igen-igen, nem-nem) azt jelenti, hogy az eskü (fogadalom, ígéret), tehát a kimondott szó mögött valós tett van: a fogadalmat megtették – és teljesítették; az ígéret elhangzott – és megadták; a bizonyítandó tett – valóban megtörtént. Jézus elsődlegesen azt igényli követőitől, hogy szavuk legyen önmagában igaz, a valóságnak megfelelő, „legyen minden úgy, ahogyan kimondta” (4Móz 30,4), s akkor nincs szükség arra, hogy esküvel erősítsék meg.

f) Az ötödik antitézis (5,38–42) a *talió-jog*³⁴ Jézus által adott magyarázata. A Tórában több helyen előforduló törvénynek (1Móz 9,6a; 2Móz 21,24; 3Móz 24,19–20; 5Móz 19,21) csupán rövid kivonatát idézi – „szemet szemért, fogat fogért” –, mert ez elég ahhoz, hogy átadja a gyülekezeti gyakorlati keresztényen életre néző üzenetet.

³³ Így pl. Luz, Ulrich: *i. m.* I/1, 285.

³⁴ A talió a latin „talion” szóból származik, jelentése: „pontosan ugyanaz”.

Jézus nem veszi ki ezt a törvényt a jog érdekköréből, hanem a jogot át-helyezi a türelem, alázat, engedelmesség légkörébe, s ezzel a talió-törvény szeretetparancsolattá lesz, amely bevezeti a következő intelmet (hatodik antitézis): „Szeressétek ellenségeiteket...”! (5,34)

A következő mondat tiltása (NE, negatív parancs) és a mindennapokból vett négy példa IGEN-je (pozitív parancs) egy új, a mennyek országa polgárai számára megfogalmazott erkölcsi kiskaté. A negatív parancs – „ne szálljatok szembe a gonosz emberrel” (39a) – nemcsak azt jelenti, hogy a rosszért ne fizessetek rosszal, ahogyan ez az első keresztyén gyülekezetek közösségi életére vonatkozik (Róm 12,17; 1Thessz 5,15; 1Pt 3,9), hanem azt (pozitív parancs), hogy túl a passzív engedékenységen, számodra az ellenség felé megnyílik a szolgálat lehetősége.

Ezt követi a Máté gyülekezetének szintjére lebontott négy felszólítás (39b–42). A mondatokban az első tag olyan ellenség, amelynek hatalma, ereje van, él elsőbbségével (támad, ítélkezik, kényszerít), s kiszolgáltatottá teszi gyülekezeti tagtársát. A Jézust követő számára az ilyen nemcsak társ, hanem felebarát (a következő antitézis elővételezéseként). – A négy parancsban Jézus nem „keresztyén” belenyugvást kér (úgysem tehetsz mást), s nem ígéri, hogy ezek által az ellenségből barát lesz.³⁵ Az üzenet „csak” ennyi: legyenek béketűrők, és szolgáljatok az ellenségnek is.

39b. v. Az arculütés (állkapocs, arccsont) fájdalmas és megalázó is. Ezt nem csupán el kell tűrni, hanem oda kell fordítani a másik arcot is, miként az Úr szenvedő szolgája teszi: „hátamat odaadám” (חַמְּתִי ! – Ézs 50,6, KáRev) verőknek. (A jobb arc egy bal kezes ütést feltételez, de ennek nincs jelentősége. Különben Lukács csak az arc másik felét említi 6,29.)

40. v. A bírósági ítélet szerint a felperesnek oda kell adnod az alsóruhát. Ezt tedd meg, erre kötelez a polgári jog szerint kimondott ítélet, de te tegyél többet, mert a Jézus törvénye arra kötelez, hogy add oda a felsőt is. Ez utóbbi felülírja nem csupán a polgári törvényt, de az ószövetségi embe-riességi törvényét is, amely szerint az elzálogosított felsőruhát mint éjszakai takarót napnyugtáig vissza kell adni (2Móz 22,25–26; 5Móz 24,12–13). Az itt még kimondatlan parancs: a polgári és az ószövetségi törvényt felváltja a mennyek országának szeretettörvénye.

---

³⁵ Luz, Ulrich: *i. m.* I/1, 294.

41. v. Jézus követőjét ingyenes szolgálatra kényszeríthetik (ἀγγαρεύσει – futurum; jövevényszó, a latinban „angariae”).³⁶ Nem valószínű, hogy idegenvezetést vagy testőrséget várnak tőle, inkább azt, hogy teherhordóként kíséren.³⁷

Ebben a három parancsban (arculütés, perlekedés, útra kényszerítés) a kétszer is előforduló ὅστις („mindenki”, „aki”) nem idegenekre, például római hatóságra vonatkozik, hanem a gyülekezeti tagra. Jézus tanítványainak számolniuk kell azzal, hogy a felebarát (43. v.) belső ellenségévé válik.

42. v. A negyedik parancsban nincs semmi kényszerítés. Aki kér, annak adni kell, aki kölcsönkér, attól Jézus követőjének nem szabad elfordulnia. Hogy ez valóban a gyülekezet belső rendjéhez tartozik, mutatja a vers forrásszövege. Az 5Móz 15,7–11-ben előírt deuteronomiumi rendelkezés szerint a szegények megsegítése, a kölcsönadás készsége, a bőkezű adakozás, vagyis ez a régi-új törvény az „országban belüli” *testvéri* kötelesség.

g) A hatodik antitézis, az *ellenség iránti szeretet* (Mt 5,43–47; Lk 6,27–36-ban más szerkesztéssel) mintegy csúcsa az előző képtelenségeknek, és egyben össze is foglalja azokat. Jézus nemet mond az ellenséggel szembeni gyűlöletre, és igent az iránta megnyilvánuló szeretetre. A félreérthető és nehezen magyarázható parancsra két nézőpont szerint próbálunk rálátni.

A. Először azt kell leszögeznünk, ami kétség nélkül megállapítható. Amit Jézus mond, az a tanítványoktól mint a mennyek országának polgáraitól a legnagyobb lelki erőfeszítést követeli, mert ellentmond mind az ösztönnek, mind bármely más, közönséges-alantas igénynek (a magad érdekében gyűlölj) vagy filozófiai, például filantropikus ellenhatásnak. Az ellenség iránti szeretet a magunkról való lemondással jár, s ha nem ilyen, akkor a „legjobb esetben is” csupán filia. Továbbá Jézus szerint a szeretet nemcsak jótett, hanem olyan, a gondolkozást és az ember érzelmi világát is meghatározó lelki érték, amely magában foglalja az ellenségért mondott imádságot és áldást (Lk 6,28).

B. Honnan veszi Jézus az idézetet, mert 3Móz 19,18b-ben és 34-ben csak a felebarát (néptárs) és a jövevény iránti szeretet kötelező? Viszont tételesen

³⁶ A perzsa nyelvből latin közvetítéssel átvett jövevényszó. A perzsában császári hírvivő szolgálatra utal. Ld. Viviano, Benedict T.: *i. m.* 115.

³⁷ Mint ahogyan kényszerítették a cirénei Simont, hogy vigye Jézus keresztjét (Mt 27,32; Mk15,21).

az Ószövetségben sehol sincs szó arról, hogy az ellenséget gyűlölni kell. A bibliaolvasó megdöbben, hogy ezt az Atya szeretetét a földre hozó Jézus Krisztus mondja. Mentetgetni próbálja Urát azzal, hogy a héber נִשָּׂא ige nemcsak a gyűlölködést jelenti, hanem a „nem szeretést” is, vagy azzal, hogy az ellenség az Izráellel harcoló népre vonatkozik. Egyik sem állja meg a helyét. Feleletként és részben a következő fejtegetések bevezetőjeként két dolgot kell szem előtt tartanunk. Először: a héber ige s ennek megfelelően a görög is itt nem nem szeretést jelent, hanem gyűlöletet. Így persze megmarad a kijelentés súlyos mivolta és meredek megfogalmazása. Másodszor: az előző versek nyelvi megfogalmazása mind arra mutat, hogy itt személyes kapcsolatról van szó, nem Izráelnek és más népnek a kapcsolatáról.

Egymás mellé téve az ószövetségi utalásokat, a qumráni és a zsinagógai rendelkezéseket, kettős kép alakulhat ki. Egyfelől adott esetben *lehet, szabad az ellenséget gyűlölni*. Az említett törvényből azt a téves következtetést is le lehet vonni, hogy ha csak a felebarátot és a jövevényt kell szeretni, akkor mindenki mást, az ellenséget (ἐχθρός) is, lehet gyűlölni. A JHVH-hű zsoldáros így imádkozik: „Ne gyűlöljem gyűlölőidet, Uram, ...határtalan gyűlölettel gyűlölöm őket” (139,21–22). A zsoldáros szerint megengedett az ellenség gyűlölete, különösen, ha az gyűlöli magát az Urat.³⁸ Az egyik qumráni iratban az olvasható, hogy „minden választottat szeretni kell, és mindenkit gyűlölni kell, aki elvetett”. Majd odébb: „...a szentek gyűlölhetik a sötétség minden gyermekét”.³⁹ Másfelől *az ellenséget segíteni kell*, szorult helyzetét nem szabad kihasználni (2Móz 23,4–5). A bölcs is arra tanít, hogy az éhező, szomjazó ellenséget kenyérrel, vízzel kell kisegíteni (Péld 25,21–22). A halakikus irodalomban is többször esik szó az ellenségnek nyújtandó segítségről.⁴⁰ Ebből a kettősségből az a bizonytalan helyzet származhat, hogy a zsidóságban az ellenség szeretete vagy gyűlölete az egyén választási (opcionális) joga vagy lehetősége. Jézus kiveszi tanítványait ebből a bizonytalan helyzetből, és határozott törvényt tár hallgatói elé: minden ellenséget és mindig szeretni kell. Ez azt is jelenti, hogy az ellenséget felebaráti szintre kell emelni. Az a szeretet, amelyet Jézus lehozott a mennyből, és vár az övéitől, kiterjed a néptársra, jövevényre, ellenségre, mindent átfogó és mindenkit befogadó (globális) szeretet. Ezt akarja Jézus az Isten országa

³⁸ Strack, Hermann L. – Billerbeck, Paul: *i. m.* 366–368.

³⁹ 1QS 1,3–4,9–10. Erre hivatkozik Strecker, Georg: *Die Bergpredigt. Ein exegetischer Kommentar*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1985, 90–91.

⁴⁰ Hivatkozással a 2Móz 23,4–5-re Strack, Hermann L. – Billerbeck, Paul: *i. m.* 368.

alaptörvényévé tenni. Erre mondott IGEN-t, s ezt az igent várja Isten országának új tagjaitól is.

Érdekes, amit az egyik római katolikus magyarázó mond arról, hogy milyen szakaszai vannak a visszafizetésnek a Bibliában: 1. korlátlan bosszú; 2. talió-törvény, amely az előbb korlátozása; 3. ne tedd azt másoknak, amit nem akarsz, hogy ők tegyenek neked; 4. amit csak szeretnétek, hogy az emberek tegyenek veletek, mindenben ugyanúgy tegyetek ti is velük; 5. végül az ellenség iránti szeretet.⁴¹

Ebben a korban a zsinagógákban bárhogyan magyarázták is a törvényt, amely szerint az ellenséget gyűlölni kell, Jézus NEM-et mond erre. Nem a vámszedők és a pogányok viszontszeretete a jézusi erény, hanem a legtágabb értelemben vett, mindenkit kebelre szorító. Jakabbal együtt azt is mondhatjuk, hogy ez a királyi törvény (νόμος... βασιλικός... Ἀγαπήσεις – 2,8). Jézus követőinek jót kell tenniük az ellenséggel, imádkozniuk kell értük, és áldást kell mondaniuk rájuk (Lk 6,28). Ha ezt megélik,⁴² nemet mondanak a gyűlöletre és igent az ellenség iránti szeretetre, akkor ők is betöltik (πληρῶω – 5,17) a törvényt, mint Mesterük, és tökéletesekké (célhoz érkezettek-ké – τέλειοι) lesznek, mint mennyei Atyjuk (5,48). – Az ellenség iránti szeretetről szóló tanítást Máté is, Lukács is egy-egy gnómával fejezi be. Máté szerint Jézus az Atya tökéletességét, Lukács szerint irgalmát tűzi ki célul hallgatói felé.

A törvény betöltéséről szóló tanítás általában (Mt 5,17–48), az ellenség iránti szeretet pedig sajátosan (Mt 5,48; Lk 6,36) nem azt jelenti, hogy azért kell a törvényt betartani, *hogy* legyünk tökéletesek, illetve irgalmasok, hanem azért, *mert* már Isten tökéletes szeretetének és irgalmának részesei vagyunk. Azt a „jutalmat” (μισθός – Mt 5,12) kell továbbadnunk mindenkinek, az ellenségnek is, amelyet már megkaptunk a mennyei Atyától.

h) Az antitézisek türelmes, befogadó, szolgáló szeretete után Jézus arról a keresztyén életvitelről beszél, amely ugyan a magánkegyességhez tartozik, de mert ennek is Isten előtt kell történnie, ezért istentiszteleti cselelmények-

⁴¹ Viviano, Benedict T.: *i. m.* 116.

⁴² A szeretet megélése folyamatos „kísérletezés”, vagy Johannes de Graaf kifejezésével élve „Experiment der Liebe”. Graaf, Johannes de: *Mit der Bergpredigt leben*. Gütersloher Verlagshaus Mohn, Gütersloh 1982, 72. Továbbgondolva: követhetik visszautasítások, félreértések, de aki megértette a feladatot, nem ábrándul ki, nem hagyja abba, újabb „kísérletezésbe” kezd.

ként érthetjük meg. Azokat ítéli el, akik a zsinagógában, az utcákon osztott *alamizsnáért, a hosszú imádkozásért, a komor arcú böjttért* dicséretet, elismerést várnak az emberektől, azt, hogy köszöntsék őket, hogy az asztalfőn kapjanak helyet. Jézus ettől a „címkórságtól” óvja tanítványait és a sokaságot (Mt 6,1–4.5–8.16–18). A kegyesség (δικαιοσύνη)⁴³ gyakorlása képmutató kegyeskedéssé (ὕπόκρισις) válhat. Nemet mond minden álszent, „piacos” vallásgyakorlatra, amelyet azért mutatnak be, hogy lássák és dicsérjék az emberek a kegyességet, és így akarják elnyerni jutalmukat. A zsinagógából, az utcáról a rejtett belső, titkos szobába küldi hallgatóit, hogy a mennyei Atya, aki rejtve van, jutalmazza meg az őszinte kegyességet.

Jézus valójában az *emberek* és a mennyei *Atya* előtti kegyességről, magánistentiszteletről tanít, az elsőre NEM-et mond, a másodikra IGEN-t.

i) Máté evangéliumában a Hegyi Beszéd *három rövid intelmének* képanyaga különbözik egymástól, témájuk azonban azonos: földi kincs és mennyei kincs (6,19–21), testi sötétség és testi világosság (6,22–23) két úr, a mammon és az Úr (6,24.). Jézus nemet mond a földi kincsrre, az ember testi sötétségére és a vagyonmammonra. A tanításban a kincs példázattá kibontott metaforája szövegileg és tartalmát tekintve közel van az aggodalmaskodásról szóló tanításhoz (Mt 6,19–21 és 25–34; Lk 12,22–32 és 12,33–34). Mindkét képes beszédben Jézus azt akarja, hogy a tanítványok és a sokaság tagjai emeljék fel tekintetüket a földről (kincs, illetve élelem és ruházat), és keressék a mennyei értékeket. Szerinte a kincs gyűjtögetése hiábavaló, nem ad életbiztosítást, mert mint minden, ami a földön van, megsemmisülhet, a rozsdá, a moly, a rablók martalékává válhat. Aki a menny felé fordul (Mt 6,19–21), az tiszta szemmel (Mt 6,22) értékelheti a vagyont. A párhuzamot teljessé teszi a „gyűjteni” és a „megmaradni” ige. Lukács más szavakkal adja vissza Jézus tanítását az elvesző vagyonról és a megmaradó erszényről ír. Nem mondja meg, hogy mi a mennyei kincs, de a 12,33-ból feltételezhetjük, hogy ez az alamizsna osztogatása. A harmadik evangélista szerint az erszény már tele van, ezt a vagyont alamizsnául kell adni másoknak, és (ezzel?) kincset kell szerezni a mennyben (Lk 12,33–34).

Jézus NEM-et mond a földi kincsrre, és IGEN-t a mennyeire. Az ember szívét, gondolkozását fogva tartja a kincs. Ha ezt itt a földön (ἐπι τῆς γῆς)

---

⁴³ A szó alapjelentése „igazság”, és csak később kapta a keresztyén életre vonatkozó jelentését pl. 1Pt 3,14-ben.

megemésztik, ellopják, sérülhet maga a szív, az egész gondolkozás. De ha a mennyben (ἐν οὐρανῶ) van (fogva), biztonságos helyen, elveszíthetetlen kincset birtokol.

A képes beszéd hármas kötegében (Mt 6,19–34) Jézus az egyént, mégpedig az embert a maga testi (ψυχή és σῶμα – Mt 6,25; Lk 12,23) szükségében akarja gondolkozásra készíteni és döntés elé állítani. A megszólított a teljes ember, szívével (καρδία – 6,21), testével (σῶμα – 6,22), egész életével (ψυχή – 6,25), aki mindenestől a mennyei Atya kezében van.

j) Az *aggódásról* szóló és példázatnak is tekinthető kibontott metaforában (Mt 6,25–34; Lk 12,22–31) Jézus két kérdésre felel: mit együnk, igyunk, mibe öltözködünk? A Galileai-tenger mellett mintegy 300 méterre kimagasló hegyen többször is elhangzik a tiltó NE: „Ne aggódjatok...!” (Mt 6,25.31.34; Lk 12,22.). És egyszer hangzik el az IGEN-ből következő parancs: „Keressétek... Isten országát...!” (Mt 6,33; Lk 12,31)

A példaelbeszélés első szakaszában (Mt 6,25–32, illetve Lk 12,22–30) a fő üzenet a NE felszólító módhoz kapcsolódik: „ne aggódjatok... (Mt 6,25. 31. 34; Lk 12,22). Feltűnhet más igék imperatívusza is: „Figyeljétek meg... (Mt 6,28); „Nézzétek meg... (azaz: vegyétek észre – Lk 12,24.27); „Keressétek... (Mt 6,33; Lk 12,29.31). De mindenekfelett a hangsúly azon van, amit Isten tesz értük: gondoskodik róluk, és csak ebből következően azon, hogy nekik mint tanítványoknak a jövőben miként kell gondolkozniuk (Lk 12,22).

Egyértelmű, hogy a munkálkodni / nem munkálkodni vagylagos beállításából nem szabad társadalometikai következtetéseket levonni, és természetesen nem lehet a henyeséget igazolni.

A megszólítottak a tanítványok,⁴⁴ de arra nincs utalás, hogy a bátorítás a missziói útjukra vonatkoznék. Nem kételkedhetünk afelől, hogy Jézus minden nemzedék tanítványutódait meg akarja szabadítani az aggodás, a holnapi megélhetés miatti szorongás terhétől, és meg akarja ajándékozni a mennyei Atya gondviselésébe vetett hittel.

Ebben a szemléltetésekben gazdag példaelbeszélésben a képeknek nincs az üzenetre néző önálló jelentésük, de fontosak, mert érzékletessé, valóságossá teszik azt. Ilyenek:

---

⁴⁴ Több papirusz, pl. a P⁷⁵ és jelentős kódexek (B, A, D) szerint a tanítványok a megszólítottak.

– Az égi madarak nem vetnek, aratnak, gyűjtenek: ezek a férfiak; a mezők virágai nem fáradoznak, nem fonnak: ezek a nők. Azaz senkinek sem kell aggódnia.

– A mezők megszáritott fűvével fűtötték a kemencéket. Csekély a hasznuk, Isten mégis gondoskodik róluk.

– Salamon király dicsősége, pompás öltözete (2Krón 9,1–28) is csak átvitt értelemben utal a gondviselésre.

– A pogányok itt nemcsak a zsidókon kívülieket jelentik, hanem minden kicsinyhitűt.

– Az ég madarai biblikus megnevezés helyett Lukács (12,24) a tisztátalan hollókról beszél. (Kérdés, hogy ez is fokozás: még az emberek által tisztátalan állatokat is számontartja?)

A felsőbbség a parancsokat általában nem szokta indokolni, nem érveléssel hat, hanem hatalmánál fogva engedelmességre kényszerít. Jézus azonban itt és több más beszédében is nem legyőzni, hanem meggyőzni akar, mégpedig a hallgatói előtt ismert nyilvánvalóságokkal. A meggyőző érvelés célja, hogy a tanítványok mondjanak nemet az aggódásra. 1. Hallgatóinak be kell látniuk, hogy az élet (ψυχή) több, mint az étel, az élő test (σῶμα) több mint az öltözet (6,25). A ψυχή és a σῶμα együtt maga a létezés, az embermivolt, az, amik *vagyunk*, az étel és a ruha az, amink *van*. Az ókori filozófusok, de a zsidó rabbik is a nagyobból bizonyították a kisebbet,⁴⁵ és Jézus is ezt teszi: ha a mennyei Atyától kaptátok az életet (ez a πλεῖον több, nagyobb), lássátok be, hogy élelmet és ruhát is kaptok tőle. Másképp megfogalmazva: a birtokos (maga az ember) több mint a birtok (étel, ruha). Ne aggódjatok, mert a mennyei Atya nem feledkezik meg gyermekeiről, gondoskodik élelmükről, ruhájukról, nektek pedig megadja a lehetőséget arra, hogy gondoskodjatok magatokról, embermivoltotokról. Néhány verssel ezelőtt Jézus biztosítja övéit, hogy az Atya tudja, mire van szükségük, még mielőtt kérnék tőle (πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν – Mt 6,8). 2. A hallgatóknak nemcsak az Isten által teremtett emberre kell tekinteniük (6,25), hanem azokra a teremtményekre is, amelyek fenn (madarak) és körülöttük (liliomok) népesítik be világukat. Most a 26. versben a kisebből bizonyítja a nagyobbat: a mennyei Atya a madarakat, amelyek nem dolgoznak, táplálja, a megégetésre szánt liliomokat pedig ékesen öltözteti, sokkal inkább (μᾶλλον) gondoskodik rólatok, akik *sokkal különbek* vagytok (μᾶλλον διαφέρετε

---

⁴⁵ A 6,25-ben és 30-ban a latin nyelven ismert a maiori ad minus, és a minori ad maius bizonyítási elvről van szó.

αὐτῶν; inkább így, mint „értékesebbek” a RÚF 2014-ben). 3. Egy bizonyításra nem szoruló tapasztalattal érvel: ha nem vagytok képesek magasságotokat (a ἡλικία itt életkort is jelenthet) még egy könyöknyi (πῆχυς = 46,32 cm; Lk 12,25) hosszúságban sem megnövelni,⁴⁶ akkor az aggodásokat még inkább hiábavaló.

A többször olvasható „nem” után, Máté csupán egy versbe tömöríti Jézus tanítványok felé mondott IGEN-jét. Az említett „embermivoltról gondoskodni” ebben a gondolat-összefüggésben azt jelenti: keresni Isten országát és az ő igazságát. Máté Istennek (a mennyeknek) olyan országáról tesz bizonyosságot, amely a jövőben bizonyosan eljön, mert Jézus Krisztusban már eljött. A ζητέω ige kitartó, céltudatos keresést jelent, ahogyan a gyöngykereskedő szép gyöngyöket keresve bukkan rá a mennyek országa sokértékű drágagyöngyére (Mt 13,45). Isten országa és az ő igazsága itt is, akárcsak a gyöngy példázatában, a legnagyobb érték, és ha ezt teszitek, így éltek, ezek mind megadatnak (προοτεθήσεται – „hozzá fognak adadni”; futurum passivum divinum) annak, aki megtalálja. Kevésbé feltűnő, hogy Máté itt nem a „mennyek országáról”, hanem az Isten országáról beszél.⁴⁷ Inkább az okoz értelmezési gondot, hogy mit jelent az Isten országához kapcsolt igazság. A δικαιοσύνη Isten azon cselekvése, amely szerint megítéli az embert, akinek cselekedete ennek kell hogy megfeleljen. Az embernek Isten országára nézve kell gyakorolnia az igazság cselekedetét, azaz a δικαιοσύνη „gyakorlott igazságcselekedet”.⁴⁸ Ez összecseng Lukács szövegváltozatával: Isten országa megvan, nem kell megalapítani, csak észre kell venni, fel kell fedezni, és Isten igazságosságának megfelelően kell cselekedni. A példaelszólás szerint tanítványainak azzal a bizonyossággal kell az első (πρωτον) felszólításnak eleget tenniük, hogy a mennyei Atya hozzáadja (προστίθημι) mindazt, amire szükségük van. Tudja, hogy az ember kenyérral is él (Mt 4,4 – futurum: „meg fog élni”).

Jézus azokat (a tanítványokat) szólítja meg, akik úgy gondolják, hogy jövőjük megélhetéséről egyedül nekik kell gondoskodniuk, s ez nyugtalanossággal jár, gondterheltté teszi őket (μεριμνάω a μεριμνα igéből). Ha a tanítványok csak magukra tekintenek, ha csak saját lehetőségeiket méricskéli,

⁴⁶ A „nem növelheti meg termetét egy arasszal sem” népi bölcsességként hangzik, akár csak az „elég minden napnak a baja.”

⁴⁷ A Máté szerinti evangéliumban a mennyek országa megjelölés 34-szer, az Isten országé 9-szer fordul elő; a Hegyi Beszédben csak itt (7,33).

⁴⁸ „Praktizierte Gerechtigkeitsstat”. Luz, Ulrich: *i. m.* I/1, 370.

akkor nem többek, mint a pogányok. Jézus azt akarja, hogy az övéi a menyeyei Atyára tekintsenek, aki a kérésüket megelőzően (πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτησαι αὐτόν – 6,8) gondoskodik róluk.

k) Az *ítélkezésről* mondott intelem (Mt 7,1–5; Lk 6,37) egy bölcs mondással kezdődik (Mt 7,1–2), amelyet Jézus a szálka és a gerenda hiperbolával (3–5. v.) tesz érzékletessé és érthetővé. Csak ez utóbbi versekből lesz világossá, hogy az emberi ítélkezés és Isten ítélete nem választható el egymástól.

1. A ne ítélj tiltás megértéséhez három előzetest tartok szükségesnek tisztázni. Először: itt a szó nem jogi értelemben fordul elő, Jézus nem a törvénykezést tiltja. Az övéinek mint magánszemélyeknek szól a tiltás. Másodsor: mindkét evangélista kerüli a súlyosabb κατακρίνω („kárhoztatni”) szót, amely végleges elítélést, kárhoztatást jelent, sőt Lukács szerint Jézus a kibékülést ajánlja (6,37). Harmadsor: nem tiltja meg a véleménynyilvánítást, ha az közömbös vagy építő az embertárs vagy a közösség érdekében. – Aki testvére fölött ítélkezik, várhatja, hogy ugyanolyan ítéletben fog részesülni, de ez az azonos mértékű megítélés nem a megítélt testvértől jön, hiszen ez lehet helytelen ítélkezés is (pl. 1Sám 16,7). Az ítélkezőnek Istentől kell várnia a maga ítéletét, aki szívek ismerője, vesék vizsgálója (Jer 17,10). A kérdés inkább az, hogy mit jelent a passivum divinum időileg, mert mindkét ige, a κριθήσεσθε és a μετρηθήσεται futurum passivumban van, amely vonatkozhat a földi, azonnali visszafizetésre és a végidőkére is. A magyarázók egysíkúan eszkatológiai megítéltetésre gondolnak, s ez bizonyára így is van, de a földit, az azonnalit sem lehet kizárni. Viszont az ítélet mindenképpen az Úrtól jön.⁴⁹

2. Az ítélkezés a gyülekezetben történik, testvérek között, tehát személyes pasztorációs kötelességeket jelent, és nem testületi kérdés, de mégsem magánügy, mert a testvéri viszony megbomlása a gyülekezet egységének a rovására megy. Szemlélhető ez a Mt 18,15–17-ben, ahol első fokon a sértő és a sértett közötti viszonyt kell helyreállítani (pasztorációs szint), s csak azután kerül „testületi ítélőszék” (jogi szint) elé.

A ne és az igen a 3–5-ben a szálka és a gerenda hiperbolájával válik világossá. Hogyan kell a testvérnek (másodsor is hangsúlyos) egy másik testvér szálkányi bűnéhez viszonyulnia?

---

⁴⁹ Ulrich Luz itt az eszkatológiai vonatkozást látja, amely behatol a bölcsesség dimenziójába. Luz, Ulrich: *i. m.* I/1, 378.

Épp azért, mert az ítélkezőnek gerenda van a szemében, NEM látja testvérét, és hajlamos arra, hogy gerendának tüntesse fel annak szálkáját. Minél nagyobbak mutatja be azt, ami a testvér szemében van, annál kisebbnek tűnik nem csupán önmaga előtt, de mások előtt is az, ami a maga szemében van. Akinek a szemében gerenda van, az vak, sem magát, sem a másik embert nem láthatja a valóságnak megfelelően. Az ilyen ember kettős bűnt követ el: NEM látja a maga vétkének nagyságát, és felértékeli testvére vétkét. Jézus a 6,1–6.16–18-ban először beszél arról, hogy kik a képmutatók (az adakozásra, az imádkozásra és a böjtre vonatkoztatva), itt másodszor mondja ki, hogy az így félreítélő, képmutató.

A mások előtt magabiztosnak mutatkozót, de végül is öncsalót Jézus képmutatónak nevezi, s egy másmilyen, valóságos „látásra” szólítja fel. IGEN, ha követőm akarsz lenni, a szálkát a saját szemedből kell kivenned. A helyes önértékelésre szóló parancsban megbízás is van a testvér felé. Gondolnia kell nemcsak saját magára, hanem a reá bízott testvérré is, el kell távolítania szeméből a szálkát. A gerendától megtisztított szeműnek meg kell találnia a testvért, aki felé lelkigondozói küldetése van. IGEN, menj el, az ő „tisztaszeműsége”, kis vagy nagy bűnétől való szabadulása tőle függ.

1) Jézus *a kimondott szavak, és a cselekedetek megfelelőségéről* tanít (Mt 7,21–27, ph. Lk 6,46–49). A kezdő NEM tulajdonképpen folytatása az előző versnek (7,20): ahogyan a túskebokor nem teremhet jó gyümölcsöt, és tűzre vetik, úgy cselekedet nélkül a tanítványok sem mehetnek be Jézus Atyjának mennyei országába. Az Úr megbünteti azt az ószövetségi prófétát, akit nem ő küldött, hazugságot mond, jövendölése nem teljesedik be (Jer 28,6–9). Ennek megfelelően az újszövetségi hamis próféták is elveszik büntetésüket (Mt 7,19.22–23). Jézus igehirdetésében, majd később a tanítványok a próféták utódai abban az értelemben (is), hogy Isten országát hirdetik, és betegeket gyógyítanak. Mind az elhívott és elküldött prófétáknál, mind az elhívott és kiküldött tanítványoknál a kettő, prédikálni és cselekedni szolgálatuknak egy ugyanazon ismertetőjegye. Ha a tanítványok csak prédikálnak, de ezt nem követik cselekedetek, „hamis tanítványoknak”, illetve, mint a farizeusok, képmutatóknak bizonyulnak.⁵⁰ Lukács azzal hozza még közelebb a mezsei prédikáció hallgatóit az elhangzottakhoz, hogy nem a mennyei Atya akaratáról ír (Mt 7,21b), hanem arról, amiket Jézus mond (Lk 6,46).

---

⁵⁰ Erre nézve ld. az előbbi II. fejezet b. és c. bekezdését.

Az 5,1 és 7,28 összevetésében nem tudjuk, hogy kik a tulajdonképpeni címzettek: a tanítványok vagy a sokaság? Ha Jézus mindenkire intézi szavait, akkor valamilyen kegyességi gyakorlatról („Uram, Uram”, imádkozás) és a jótettekről (Isten akaratának cselekvése) van szó. Akinél a kegyességi gyakorlat nem párosul cselekedettel, az nem mehet be a mennyek országába. Élesítve Jézus követelményét: a mennyek országába szülő belépőjegy ott kell lennie a hívő imádkozásából eredő jó cselekedet pecsétjének.

Jézus a Hegyi Beszéd utolsó mondataiban (Mt 7,24–27, ph. Lk 6,47–49) egy, az előbbihez hasonló, de mégis más feltételről szól. Arról, hogy *a meghallást követnie kell a cselekvésnek*.⁵¹ Ahogyan a kegyes imádkozás önmagában nem ad üdvbizonyosságot, úgy maga a beszéd, Isten akaratának a meghallása sem.

Ezt szemlélteti Jézus a megmaradó és az összeomló ház kettős példázataival. Az előző versekben előforduló vezérige a „cselekedni” (Mt 7,12.21.22. 24.26, ph. Lk 6,46.47.49) a két ház példázatában nem az evilági cselekedetjuttalom szintjén valósul meg, hanem az utolsó ítélet távlatába kerül. Addig a két ház egyformán stabilnak látszik, vagyis a jelenlegi létben nincs különbség a cselekvő és a nem cselekvő között. Mindkét evangéliumban az igen/nem Jézus most elhangzott beszédére vonatkozik, amely egyenlő az Atya akaratával. Ez az aszimmetrikus beállítás megfelel az ószövetségi kettős gondolkodásnak: áldás és átok (3Móz 26,3–39; 5Móz 28; 30,15–20; Zsolt 1,3–6).

A kép szerint mindkét építő tudja, hogy viharok, árvizek jönnek, a végítélet bekövetkezik; a két ház egyforma, csak az ember és az alap különbözik. Az okos (φορόνιμος– „belátó”) ember számol az ítélettel, és ennek megfelelően sziklára épít, a balga (μωρός) pedig fűvényre. Jézus nem csupán a cselekvő életről beszél, hanem a hitbizonyosságról, hogy az, akit most hallgat, életének az alapja, benne van megmaradás, üdvösség. Erről tesz bizonyosságot Pál: Isten kegyelme szerint ő maga Isten épületének bölcs mestere (ὡς σοφός ἀρχιτέκτων θεμέλιον ἔθηκα), a korinthusiaknak pedig tűzálló anyagból kell olyan hajlékot építeniük, amelynek alapja egyedül Jézus Krisztus (1Kor 3,9–15).

---

⁵¹ A rabbik ehhez hasonló példázata szerint a hívő izraelita kötelezett, hogy sok jót cselekedjék, és hogy ismerje a Tórát. Strack, Hermann L. – Billerbeck, Paul: *i. m.* 499. – Jézus szerint a törvény ismerete önmagában nem feltétele az üdvösségnek.

2. Nem és ne Jézus Krisztus példázataiban⁵²

A tagadó- és tiltószó szempontjai alapján olyan példázatokot (parabolák, hiperbolák, embolák) próbálok megérteni, amelyekben Jézus a képes beszéd segítségével hallgatóit helyes életszemléletre és az Atya szerinti cselekvésre tanítja. Ez azt is jelenti, hogy eltekintek a példázatok teljes magyarázatától.

a) Hivatalosak és választottak

Az *irgalmas szamaritánusról* mondott példaelbeszélés (Lk 10,25–37) válasz egy kísértő szándékú törvénytudó (νομικός) kérdésére. Bár az ἐκπειράζω ige alapjelentésében benne van a megbuktatás szándéka, itt a törvénytudó inkább arról akar meggyőződni, hogy beszélgetőtársa hiteles, képzett tanító (διδάσκαλος). Jézus visszakérdez, s a törvénytudó tudja, hogy a Tóra lényege a szeretet kettős parancsa, és tájékozott afelől is, hogy mi egy hithű izraelita kötelessége: *ismerni és cselekedni* a törvényt. Ezzel a kettővel lehet elindulni az örök élet felé vezető úton. Úgy látja, hogy ezt nem lehet cáfolni, azonban az, hogy ki a felebarát, magyarázandó.

A törvénytudó nyilvánvalónak tartja, hogy mint izraelitának, a templomban szolgáltevő pap és lévita a felebarátja, a szeretet parancsa a 3Móz 19,18b reá vonatkozik, hiszen ő a „honfitársad”, „te néped fia” (17a és 18a), a szamaritánus semmiképpen nem.

Jézus erre a közömbös nem segítségre egy ki nem mondott NEM-mel válaszol. A két érzéketlen hivatalos, a pap és a lévita elkerülte a félholtat, és ezzel kizárták magukat nemcsak a felebarát, hanem a szeretet fogalomköréből is. Ők csak kényszerűségből, mintegy a területi jog szerint vannak vele közösségben, s most nem csupán a jeruzsálemi templomban elvégzett szolgálat (31. v.) van a hátuk mögött, hanem a félholt is.

Jézus nemcsak, hogy nemet mond a papi rend hivatalosaira, de beszélgetőtársával mondatja ki az IGEN-t. Várnók, hogy a felelet az legyen: a szamaritánus a felebarát. De képtelen arra, hogy a gyűlöltet felebarátként jelölje, ehelyett a legmegfelelőbb választ adja: „aki irgalmas volt” (37a v.). Ő már

---

⁵² Jézus Krisztus példázataiból a nem és az igen szempontjai szerint azokat magyarázom, amelyek ezt a kettősséget személyek, magatartási formák alapján mutatják. Tematikájuk szerint három vetületet különböztetek meg: hivatalosak és választottak; a gyülekezetben; az ítélet előtt és után.

nem is szamaritánus, hanem mentesen a szamaritánus ideológiától, „csupán” ember, irgalmas ember, sőt szabad ember. Ezt az IGEN-t akarja Jézus a törvénytudóval megértetni.

Zárómondata: „Menj el, te is hasonlóképpen cselekedj!” (37b v.) Nem tudjuk, hogy a továbbiakban a törvénytudó megfelelt-e, vagy sem Jézus felszólításának. Ez a példaelbeszélés didaxisán kívül esik. A mindenkori felszólított ember azonban a példaelbeszélés olvasása, hallgatása után elindulhat az örök élet felé (10. és 25. v.) vezető úton.

Máté az evangélium 20,1–21,45 szövegébe jegyzi fel Jézus három, a templomban elhangzott „szőlőskert példázatát”, s mindhárom vitabeszéd.

A két testvérrel szóló is az (21,28–32), megszólítottjai a főpapok, a nép vénei (21,23) és a farizeusok (21,45), akik a templomban hivatalosakként „otthon vannak”, s magabiztosan vonják kétségbe Jézus hatalmát (21,23). Jézus elmondja a példázatot (28–30. v.), majd értelmezi (31b–32. v.).

Nem ad választ arra, hogy honnan származik a hatalma, nem *magát* igazolja, hanem *ellenfeleit* igazoltatja, akik hivatalból örökösöknek érzik magukat. Erről szól ez a rövid példázat, amely egy hozzájuk intézett kérdéssel kezdődik: „mit gondoltok?” (28a v.). A példázat egy másik kérdéssel végződik: „Ki teljesítette a kettő közül az apja akaratát?” (31a v.)

A másik két szőlőmunkásokról szóló példázatában a szőlőskert gazdája (οικοδεσποότης – 20,1 és 21,33) küldi a munkásokat dolgozni. Itt az apa (πατήρ – 31. v.) parancsolja ezt fiainak, s így még világosabb, hogy a küldő a mennyei Atya. A példázat a kódexekben két szövegcsoporthoz olvasható. Az egyikben az első megszólított fiú ígérkezik, hogy elmegy, de végül nem megy el (B), a másikban az első nemmel válaszol, de elmegy (N C).

A B-nél az először megszólítottak azok a hivatalosak, akiktől Jézus elvárta, hogy kövessék, de ezt nem tették meg; akiket másodszor küld el az apa, azok a bűnös vámszedők és paráznák, de engedelmesekek, elfogadják Jézus meghívását. Ezt tulajdonképpen Jézusnak és hallgatóinak a története. Az N és C szövegek szerint az apa először a bűnösöket, vámszedőket szólította meg, akik nem érezték magukat méltónak (nem vagyok méltó, mondja a tékozló fiú – Lk 15,19.21 és a pogány százados – Mt 8,8), de engedelmesen követték őt.⁵³

Jézust a megvetett, bűnös vámszedők hallgatják (Lk 15,1), asztalhoz ül a vámszedő Lévivel (Mk 2,13–17), a fővámszedő Zákéussal (Lk 19,1–10), megengedi, hogy a bűnös nő megmossa fejét (Lk 7,36–50). Ezekről mondja,

⁵³ Itt a második szövegvariánst (N és C) követem.

hogy az Isten országába vezető úton megelőzik a papokat és a nép véneit, mert Keresztelő János felszólítására „meggondolták magukat” (29. v.), és hittek (32. v.).

A „fiam” (τέκον) szülői felszólítás, amely enyhíti az imperativust, az apa nem szolgálai, hanem gyermeki engedelmességet vár. A két fiú válaszában ellentétes párhuzamosság van: az első meggondolta magát, és elment. A μεταμεληθεῖς etimológiailag nem azonos a megtéréssel, de átgondolás, törődés jelentésével tartalmilag ugyanarra a gondolkozásmódra utal. – Jézus értelmezi a példázatot (31–32. v.), mégpedig ellenfeleinek döntése alapján, amely csak az lehet, hogy az első teljesítette az apa akaratát. Ez a vámszedőkre és a paráznákra vonatkozott, akik a társadalom megvetettjei voltak. Így ez a kettő csak itt fordul elő (gyakoribb a vámszedők és bűnösök megjelölés, pl. Mt 9,10; Lk 15,1). Megszégyenítő, hogy ezeket a hivatalosokat a főpapokkal, a vénekkel, a farizeusokkal azonosítja. Kérdéses a „megelőzni” (aoristos part.) kifejezés. Ennek egy arám megfelelője a meghatározatlan futurum, amely nemcsak jelent, hanem jövőt is jelenthet.⁵⁴ A vámszedők és a paráznák *már most* a hivatalosak előtt vannak, és a *végítéletkor* is ott lesznek, „mert eljött hozzájuk Keresztelő János „de nem hittek neki, a vámszedők és a parázna nők pedig hittek neki” (Mt 21,32). Ez elsősorban nem az ő személyének a hitelesítésére vonatkozik, hanem arra, hogy a vámszedők és a paráznák elfogadták János igehirdetését, és „igazat adtak Isternek” (Lk 7,29). Hallották a prédikációt, és hittek, az ellenfelek is hallották, de nem hittek. A főpapok és vének nem tettek gonoszságot (mint az ezt követő példázatban, amely szerint megölik az örököszt – 21,38), viszont az a bűnük, hogy nem járták végig a hallás–meggondolás–hit–cselekedetek útját. Az Isten országa felé vezető úton lemaradtak, megelőzték őket a vámszedők és a paráznák, az ajtót pedig bezárták előttük (Mt 25,10).

A „Ki teljesítette a kettő közül az apja akaratát?” kérdésre Jézus a főpapokkal és vénekkel mondatja ki a maga (és a példázat) NEM-jét ellenfeleire és az IGEN-jét a maguk életét átgondoló bűnösökre.

A *tékozló fiú* címmel ismert és sokszor idézett példázatnak (Lk 15,11–32), találhatóbb lenne „Az apa és két tékozló fia” címet adni. A felállítás abban egyezik az előbbivel, hogy a téma itt is két testvér magatartása, s abban is, hogy Jézus az egyikre IGEN-t mond, a másikra NEM-et. Az előzővel szemben viszont az a többlete ennek, hogy az üzenet központjában nem a testvérek

---

⁵⁴ Így Jeremias, Joachim: Zum Gleichnis vom verlonenen Sohn. In: *Theologische Zeitschrift*, 3. (1949), 228–231.

állnak, hanem a bűnbocsátó Atya annak ellenére, hogy a kép nagy részében a fiúk magatartásáról van szó.

A megértés érdekében két szempontot kell előre bocsátanom. Először: Isten megbocsát a megtérő bűnösnek. Ezt az alapüzenetet Jézus egy családtörténettel szemlélteti. A képi rész azonban még előbb lesz, ha az akkori össznépi (nemzeti) népesedést is figyelembe vesszük. Izráel fiainak elvándorlása mintegy 150–160 évvel azelőtt megindult, Jézus korában pedig, noha még nem tetőzött, aggasztóvá vált.⁵⁵ Az akkori Izráel, és a mindenkori is, kész volt magához ölelni az elvándoroltakat. Másodszor: a legtöbb bibliai történetet és példázatot viszonytörténetként érthetjük meg. Ebben a példázatban is az ad sajátos üzenetet, ahogyan az apa viszonyul hazakerült kisebbik fiához, az otthon maradt nagyobbikhoz, a fiúk az apjukhoz, és a nagyobbik az öccséhez.

Az *apa* magához fogadja hazatérő *kisebbik fiát*, nem tesz szemrehányást, hogy elhagyta otthonát, és eltékozolta az örökséget: elé fut, magához öleli, átadja neki a jog (felöltöztette az első! ruhába), a hatalom (gyűrű) és a szabadság (*saru*) jeleit, közös örömlakomát rendez (συγχαίρω – 9. v.; συμφωνία – 25. v.). Ez az *apa* legmélyebbről (σπλαγχνίζομαι) fakadó igenje. Ez az *Atya* igenje, a Jézus IGEN-je a hazatérőre (μετανοέω – „megtérni”, 10. v.), arra, aki átgondolta (μεταμέλομαι – Mt 21,29) tékozló életét, a vámszedőkre és bűnösökre (15,1).

Az *apa* nemcsak hazaérkezett fiára gondol, hanem törődik a *nagyobbikkal* is. Nem vonja kétségbe érdemeit, elismeri, hogy mindenkor vele volt. Ahogyan a kisebbiket megelőzte (*elé* futott), most *kijön* a haragra gerjedő nagyobbikhoz, aki nem akar bemenni, kérleli (παρκαλέω – „lelkére beszél”, „siettetni” 28. v.), és biztosítja afelől, hogy mindene (az egész vagyona?) övé. Az *apa* róla sem mondott le, mert ott akarja látni az egész családját az asztal körül. IGEN, ilyen az isteni kezdeményező szeretet.

A *kisebbik fiú* tudja, hogy csak őszinte szavakkal állhat meg *apja* előtt. Vallomása nem tényszerű beismerés, még csak nem is vétektől feloldó lelkiismeret-furdalás, hanem bűnbánat. Az „ég ellen és teellened” (21. v.) nem egyszerű szófordulat, és nem csupán vétkének teljességére utal, hanem – a képi szinten maradva – beismeri, hogy rituálisan is, lelkileg is pogánnyá vált, vétkezett Isten és a család ellen is. Beismerő vallomása őszinte, noha tudja,

---

⁵⁵ Egyes adatok szerint az országban kb. félmillió zsidó élt, a szórványokban négymillió. Közli Jeremias, Joachim: *Die Gleichnisse Jesu*. Vandenhoeck & Ruprech, Göttingen 1977, 129. Más számítás szerint 2–2,5 millió élt külföldön. Ld. Vermes Géza: *Jézus és a judaizmus világa*. Ford. Hajnal Piroska. Osiris, Budapest 1998, 26.

hogy nem az apja, a család vagy a vallási közösség utáni vágy készítette a hazajövetelre, hanem az éhség. Nem tartja magát méltónak,⁵⁶ hogy az apjának fia legyen, csak béresként szeretne együtt lenni családjával. Az előre elkészített szöveget nem mondja végig, hiányzik a „tégy engem olyanná...”⁵⁷ Nincs a szövegben magyarázat arra, hogy miért hiányzik a kérés, és óvakodnunk kell attól, hogy esetleg idegen gondolattal egészítsük ki.

A *nagyobbik fiú* az egyik szolgától megtudja, hogy hazajött a testvére, ahelyett, hogy örülne, haragra gerjed, és még *apja* kérésére sem akar bemenni, hogy részt vegyen azon az ünnepségen, amelyen mindenki, még Isten angyalai is örvendenek (10. v.). Mi több, apja szemére veti, hogy neki, aki ott-hon maradt és szolgált, soha semmit nem adott, hogy barátaival mulasson.

A *nagyobbik* tulajdonképpen nem *öccsére* haragszik, hanem apjára. De hogy miképpen gondolkozik róla, azt a hallgatók egy finom utalásból érezhették. A kisebbiket nem testvérenek nevezi, hanem „ez a te fiad”-ként jelöli (30. v.), mert egy ilyen botrányos bűnössel ő, a becsületesen munkálkodó nem vállalhat testvéri közösséget. Hogy a kisebbik paráznákkal tékozolta el a vagyont, az valószínűsíthető, ahogyan mutatja a bölcs tanítása: „...aki paráznákkal barátkozik, az eltékozza vagyonát” (Péld 29,3), de a 13–16. versekben erről nincs szó. A nagyobbik fiú most valami megbotránkoztatót akar mondani, nemcsak, hogy apját fia ellen hangolja, hanem azért is, hogy a maga munkás élete, igaz mivolta (ld. „a farizeusok igazsága” szókapcsolatot a Mt 5,20-ban) hangsúlyossá váljék.

Ellentmondva minden vallási és társadalmi megrögzöttségnek, Jézus a feje tetejére állt világot talpra állítja. Erről tanít a tékozló fiú példázatában, amely a legteljesebb és legszemléletesebb példája annak, hogy Jézus azokra, akik Izráel peremére jutottak IGEN-t mond, mert megtértek, az öngazságukban tetszelgő hivatalosakat pedig, akik Izráelben magabiztos vallási előkelők voltak, NEM-mel küldi el magától.

Mint az előző háromban, a *farizeus és a vámszedő* példázatában (Lk 18,9–14) is, Jézus az egymásnak ellentmondó magatartásformákra mondja ki a nemet és az igent. A magyarázónak gondot okozhat a 17,20–18,14 szerkesztése, mert nem világos, hogy kik a megszólítottak: a farizeusok vagy a tanítványok? Helyesnek kell tartanunk, hogy az imádkozásról szóló példázatot

---

⁵⁶ Ezt mondja magáról a pogány százados, amikor Jézus be akar menni házába (Mt 8,8, ph. Lk 7,6).

⁵⁷ Ez a mellékmondat egyes kéziratokból hiányzik, másokban megvan.

Jézus a tanítványoknak (17,22), a farizeusról és a vámszedőről szólót a farizeusoknak (17,20) mondja, hiszen ez utóbbiak az elbizakodottak, a másokat lenézők. Mindenképpen, nem a farizeusokról, hanem a farizeusoknak mondja: szembesíti őket saját magukkal, s nem maradhatnak az üzeneten kívül.

A kegyesség külső gyakorlásában egyformák: mindketten felmennek a templomba imádkozni, s mindketten magukról beszélnek. A példázat hallgatói és mai olvasói azt várhatják, hogy itt, a templomban a különbségek eltűnnek, mindkettőjük imádsága elfogadtatást nyer, mert Isten nem személyválogató (5Móz 10,17). Nem ez történik, mert Isten igenis személyválogató, csak hogy „az ember azt nézi, ami a szeme előtt van, de az Úr azt nézi, ami a szívben van (1Sám 16,8). Egyformákként mennek fel (ἀναβαίω), de más emberként jönnek le (καταβαίω), mert a kettő között történik valami, s ez Jézus tulajdonképpeni üzenete ezzel a példázattal.

Abban a korban a vallási és társadalmi tagoltságot minden izraelita elfogadta, s ennek megfelelően a *farizeusok*, főleg képzettségük révén, az elitréteghez tartoztak, közmegebecsülésnek örvendtek, és a tiszteletet el is várták mindenkitől. Ehhez hozzájárult, hogy Róma-ellenesek voltak. A vallási és politikai erényeik tudatában némelyek (πρός τινος, tehát nem mindegyik farizeus) nemcsak hogy igaznak tartották magukat, elbizakodtak, de a többieket le is nézték.

A *farizeus* megállt, és magában imádkozott. A fordítások általában úgy értelmezik a kifejezést, hogy hangtalanul, azonban a D kódexben a *πρός εαυτόν* helyett a *καθ' εαυτόν* – „maga szerint” változatot olvashatjuk, azaz „külön helyen”. Először az ártatlansági zsoltárok hangján elhatárolja magát a vámszedőtől, majd felsorolja vallásos érdemeit. Magáról beszél, majd imádkozótársát is bemutatja. Imádságából hiányzik az, ami a zsoltároknál gyakori. Például: „Vizsgálj meg, Uram, és próbálj meg, kutasd át szívemet, lelke­met.” (26,2) Magával, és a másik emberrel törődik, nem azzal, aki előtt, az imádság házában áll. Ezzel mintegy értékét vesztí hálaadása, maga az, amiért feljött a templomba.⁵⁸

Ezzel szemben ez a *vámszedő* Izrael megvetettjeihez tartozott, akik vagy­onukat csalással szerezték, a hatóságot kiszolgálták. A „vámszedők és bűnösök barátja” (Mt 11,19, ph. Lk 7,34) megbélyegzést jelentett. Bűneinek tudatában távol áll meg (μακρόθεν), valószínű, hogy nemcsak a farizeustól, hanem az oltártól, a bűnbocsánat helyétől. Bűnvallása (ἰλάσθητί μοι) nemcsak Dávid

---

⁵⁸ Egy Kr. u. 150 körül élt rabbi azt mondja, hogy a hithű zsidónak naponként háromszor kell hálát adnia, hogy Isten nem teremtette pogánynak, asszonynak és tanulatlanak.

bűnbánati imájának felel meg (LXX Zsolt 50,3), hanem főleg egy másik bűnbánati zsoltárnak: „...bocsásd meg, (כַּפַּר – fedezd be) vétkeinket!” (LXX: ἰλάσθητι ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν – Zsolt 78,9.)

A zárólogionban, amely Mt 23,12-ben és Lk 14,11-ben is előfordul, van a tulajdonképpeni tanítás, mert enélkül csak azt jelentené, hogy ettől kezdve a farizeust megalázzák, a vámszedőt tisztességben részesítik, azaz megfordul a sorsalakulásuk. Ez közel állna a moralizáláshoz, de Jézus semmi ilyet nem ígér. A két futurum (ταπεινωθήσεται és ὑψωθήσεται) mutatja, hogy eszkatológiai távlatról beszél. A közeli holnapra nézve a vámszedő és minden bűnbánó Istentől kapott igazsága tudatában várhatja a végső helyreállítást. Ilyen értelemben tekinthető a páli megigazulástan (δικαιωθήσεται – Róm 3,20; 5,1) alapjának, mert különben irodalmi kapcsolatról nem beszélhetünk.⁵⁹

Jézus a két személyt a végítélet távlatába helyezve, mond NEM-et, illetve IGEN-t. Ez azt is jelenti, hogy itt és máshol, a társadalmi közhiedelemmel ellentétesen értékeli az embert. Nemet mond az igenre, igent a nemre. Nem törődik azzal, hogy emiatt a világ kereszthalállal bünteti, mert számára mindenekelőtt való, hogy igent mondjon mennyei Atyjának.

3. A gyülekezetben

Jézus Krisztus az ő tanítványi egyházának (ἐκκλησία μου – Mt 16,18), amely a mennyek országának előképe, nem csupán ezt az új létmódot adja, hanem számára egy másmilyen életformát ír elő. NEM-et mond a bevett, de a „világból” beszüremlett társadalmi, gazdasági megrögzöttségeknek, és IGEN-t az új, a mennyből lehozott életrendnek, magatartásformáknak.

A régi és az új, a bevett és a beveendő nem/igen vagylagos kérdései közül két olyan témát emelek ki, amelyekről Jézus példázatokban tanít: az előkelőséget és a vagyont. Ezek nem új jelenségek, de Jézus korában hatványozottabbá váltak, és heveny formában jelentkeztek. Izráelnek olyan életformákkal, magatartásmódokkal kellett szembenéznie, amelyek idegenek voltak Isten választott népétől. A választottság ugyan hivatkozási alap volt, de a hitre nézve másodlagossá vált. Ezt annak is tulajdoníthatjuk, hogy Jézus korára a világ és az izráeli társadalom is megváltozott. Azért is, mert a hithű zsidók közül sokan kivándoroltak, főleg a „nyugati” országokban

---

⁵⁹ Jézus logionja közel áll ahhoz mondatrészhöz, amelyet Lukács az ApCsel 13,39-ben jegyzett le: „...mindenki megigazul, aki hisz”.

megalakultak a zsinagógák képzett zsidó vezetőkkel, és azért is, mert a Kr. e. évszázadok erőszakos asszír betelepítését a szír, görög, római és más pogány népek térfoglalása követte. Izráel megmaradt Isten választott népének, de ez legtöbbször csupán hivatkozási alap lett, amelynek ebben a vegyessé vált társadalomban már nem volt erkölcsi, magatartásbeli következménye.

A harmadik evangéliumban három egybeszerkesztett példázatot olvashatunk: a főhelyekről, a meghívottakról és – az utóbbi témához kapcsolva – a nagy vacsoráról (Lk 14,7–24). Jézus eme beszédét a szerkesztő (Lukács?) értelemszerűen és poétikai érzékkel kapcsolja egybe. Azonos a hely (egyik vezető farizeus háza), a téma (meghívás az asztalhoz), a személyek (κεκλητικός – „meghívó gazda”, 14,12; κεκλημένοι – meghívottak, 14,7; törvénytudók, farizeusok – 14,3), és nyilván a cél is ugyanaz: Jézus meg akarja változtatni a társadalmi közgondolkozást. Témavezető szóval: NEM-et mond erre. A poétikai (művészi) a kapcsolókifejezésekre vonatkozik. A példázat első és második egységét (7–11. és 12–14. v.) a 11. vers logionja kapcsolja egybe, a második és harmadik szövegszakaszban azonosak azok, akiket meg kell hívni (szegények stb. 13. és 21. v.).

A mai olvasó, igehallgató akkor érzi közel magához ezt a három képes beszédformát, ha összeveti azt, ahogyan az egykori ember megélte közösségi életét azzal, amivel, amilyennel ma kerül szembe. Két ilyen kérdéskört említek. 1. A személyek – különösen, mint akik valamilyen hivatalt képviselnek – hivatalos érintkezési formája a *protokoll* (πρωτοκλισία), amely meghatározott magatartást jelöl. Ilyen volt Jézus idejében az, ami ott azt is jelentette, hogy a farizeusok közösségének tagjai tudták, hogy milyen hely illeti őket az asztalnál, s a vendégség rendezője a társadalmi tudatnak az ismeretében intézkedett, és a meghívott tagok is elfogadták magukra és társaikra nézve. 2. Az érdemesebb (ἐντιμότερος – 14,8) és a nép vezetői (οἱ πρῶτοι τοῦ λαοῦ – 19,47) kifejezések ott, akkor és a mindenkori társadalomban a képzettségi, gazdasági, hivatali vagy más értelemben vett felsőosztályt jelölik. Olyan jelenség ez, amelyet ma *elitizmusnak* nevezünk. Ezekben és általában a három példázatban a mindenkori etikettal és etikával szembeni minőségi többletet ad: a végítéletben az Atya szerinti helyreállításról beszél.

A Lk 14,7–11-ben Jézus a *főhelyekről* mond példázatot (παράβολή – 7. v.), egy vezető farizeus házába vendégként meghívott törvénytudókat és farizeusokat (3. v.) oktat. Ők a megszólítottak. Az ünnepeken (γάμος – „lakodalom”, vagy „lakoma”) a főhelyek válogatása visszatetsző, mert az ülésrendet mindig a gazda határozta meg. Ő mint farizeus tudta, hogy vendégeit

egyenként milyen hely illeti meg. Ez a társadalomban elfoglalt hely volt, amelynek megfelelt az asztalhoz ültetés. A farizeusok túlzott önbecsülő válogatása illetlenségnek számított, de itt ennél több, bűn volt, s Jézustól el is hangzik fölöttük a jajszó (Mt 23,6a.13.15.16.23.25.27.29.). Nem az illem hiányát rója fel, hanem bűnnek minősíti elbizakodottságukat, mert ezzel végül is mások elé tolakodnak, mint ahogyan ezt egy másik farizeus tette. (Lásd a „magában” és a „távol” határozószókat Lk 18,11-ben és 13-ban.). A főhely (προτοκλισία, akárcsak a Mt 23,6-ban) a vendéglátó jobb és bal oldalán volt,⁶⁰ aki életkor és képzettség szerint ültetett. Ha pedig válogathatott, akkor a korábban érkezőnek meg kell várnia, amíg az utolsó vendég is megjön, s addig az utolsó helyre kellett leülnie. Isten országának különös rendje van: le kell mondani az elsőségről, és vállalni kell az utolsó helyet. Ez érzékelhető a προτοκλισία és az ἔσχατος ellentétéből. Erről tanít Jézus az egyik metaforájának logionjában: „És íme, vannak utolsók, akik elsők lesznek...” (καὶ ἰδοὺ εἰσὶν ἔσχατοι οἱ ἔσονται πρῶτοι – Lk 13,30).⁶¹

Bölcs tanácsként hasonló olvasható az Ószövetségben: „Ne tetszelegj a király előtt, és az előkelők helyére ne állj, mert jobb, ha azt mondják neked, hogy jöjj előbbre, mintha megaláznak egy előkelő előtt...” (Péld 25,6–7). A zárólogionban a két ige passivum divinuma és futuruma (ταπεινωθήσεται és ὑψωθήσεται – 14,11) előre-felfelé fordítja hallgatói tekintetét.⁶² Ez azt jelenti, hogy mint vendéglátó, egyedül az Atya rendelkezhet az „ülőhelyekről”, s ugyanezt válaszolja a Zebedeus testvérek kérésére: a hely „azoké lesz, akiknek Atyám készítette” (Mt 20,23). A farizeusokat megtanítja arra is, hogy az utolsó ítélet távlatából nézzék a mai napot. Ezek a távlatok teszik egyértelművé, hogy Jézus mindenekelőtt nem a polgári erkölcs egyik szabályára nézve rendelkezik, és nem valamilyen illemszabály betartását kéri, hanem azt akarja, hogy a gyülekezetben, amely az Isten országának előképe, valósuljon meg az isteni rend. Pár évtized múlva az apostolok ezt az üzenetet viszik át a gyülekezeti rendre: „Alázzátok meg magatokat az Úr előtt, és

⁶⁰ Lk 14,7–8 párhuzamba állítható a Zebedeus testvérek (Mt 20,20 szerint anyjuk) kérésével, hogy ülhessenek Jézus országában az ő jobb és bal keze felől (Mk 10,35–45). A párhuzam a D kódex szövegén alapszik, ahogyan ezt kimutatta Jeremias, Joachim: *Gleichnisse Jesu*, 21–22. Természetesen nem tartalmi, hanem csupán formai egybecsengés van.

⁶¹ Külön tanulmányt igényelne a kérdés, hogy mire vonatkoztatható az itt és más helyen megfogalmazott „első a mennyek országában” kifejezés.

⁶² A 11. v. logionját a Mt 23,12-ben olvashatjuk az írástudók és a farizeusok felé szóló eszkatologikus kitekintéssel.

felmagasztal titeket!” (Jak 4,10); „... az alázatosságot öltétek fel, mert Isten a kevélyeknek ellene áll, az alázatosoknak pedig kegyelmet ad” (1Pt 5,5b).

Lukács figyelmezteti az olvasót, hogy a főhelyek kereséséről szóló jézusi intelm példázat, amelyben NEM-et mond minden hamis önértékelésből származó önmagasztalásra, mert ezzel nem csupán a közösség többi tagját hagyja figyelmen kívül, hanem bíróná teszi magát Isten helyett, aki egyedül tudja, hogy hol van az ember helye a közösségben. Int, hogy ez a végidőben nyilvánvalóvá lesz, s erre nézve kell ma a helyet a közösségben elfoglalni. Az embertársak közötti alázatra IGEN-t mond, a végső felmagasztalást rábízva a Gazdára.

A meghívottak után Jézus a vendéglátó gazdához intéz példázatot, de a tulajdonképpeni érintett minden törvénytudó és minden farizeus. Arra tanítja őket, hogy *kiket hívjanak, és kiket ne asztalához* (Lk 14,12–14). Az előző kis példaelbeszélés zárómondata az alázatosságról és a felmagasztaltatásról mintegy bevezeti ezt a másodikat. A 12–13. versek tiltásában és parancsában Jézus a nem-et és az igen-t mondja ki arról a vendéglátásról és az őt meghívó vendéglátóról, akinek a boldogsága ettől függ.

Jézus NEM-et mond arra, ami akkor és azóta mindig természetes volt, hogy a vendégek rangja tiszteli a vendéglátót. Ezért nem csupán a barátokat, testvéreket, rokonokat hívták meg, hanem a társadalmilag elitnek számító gazdag szomszédokat is. Ezek meghívása abban a tudatban történt, hogy a vendégség tetemes kiadásai megtérülnek, amelyet a kifejezés első tagja, az *ἀντι*- jelez.

Az IGEN a társadalom elesettjeire, a peremre kerültekre vonatkozik: szegények, nyomorultak, sánták, vakok ülnek körül asztalodat! Ezeken kívül be kell hívni a város utcáiról, tereiről, a helységeket összekötő országutakról, a szőlőskertek sövényeihez húzódó szegényeket, betegeket, minden kiközösítettet (14,22–24). A meghívó gazdának ezekkel együtt kell elfogyasztania a vacsorát. Az elesetteknek bizonyára nem annyira a farizeusok alamizsnapénzére volt szükségük (Mt 6,1–2), mint inkább arra a közösségre, amelyet a gazdag eleve visszautasított volna, hogy asztalához emelje a kapuban fekvő, fekélyekkel tele koldust, Lázárt (Lk 16,19–20). Az evangéliumokból olyan társadalmilag túltagolt (polarizált) kép tárul az olvasó elé, amelynek felső csúcsára a farizeusok (a szadduceusok még inkább) kapaszkodtak fel, az

alsóra pedig a koldusok kerültek.⁶³ A közös asztal elképzélhetetlen volt, ezért valószínűleg a felhívás megdöbbenette az összegyűlt farizeussereget.

Nyilván Jézus eszkatologikus visszafizetésről (ἀνταποδοθήσεται – futurum passivum) beszél: a jót cselekvők (befogadók) örökölni fogják a számukra előkészített országot (Mt 25,34–37). Az adok-kapok logikája két embert feltételez, de Jézus azt mondja, hogy aki ad a szegénynek, annak Isten visszafizeti. Eljött Isten országa, beállt Isten jóságának rendje: én adok, a rászoruló kap, Isten megfizet. – A boldog leszél (ἔσση – futurum) nemcsak az örök életre vonatkozik, hanem az életre, amely mostantól kezdődik és az örökkévalóságban véglegessé, zavarmentessé válik. Jézus szerint nem boldogság nélküli földi és boldog mennyei élet van, hanem az egy boldogságnak van már most, itt a földön megélt része, és majd a mennyben kiteljesedett része.⁶⁴ Az Istentől nyert biztos visszafizetés tudatában az ember elindulhat a boldogság útján.

Az adós szolgáról szóló példázat az első evangélium 18., úgynevezett gyülekezeti részében olvasható (21–35. vk.). A szövegegységek megértéséhez két nézőpontot tartok irányadónak. 1. Segíti a megértést, a magyarázatot, ha a példázatot jelenetekben látjuk. A király és adós szolgája (trónterem), a két szolga viszonya (a palota előtere) és a király és a gonosz szolga (trónterem). A dramaturgiai rálátásnál jelentősebb a teológiai. 2. Az új közösség tagjai nem pogány vagy zsidó gyülekezetben élnek, ők Krisztus egyháza (ἐκκλησία μου – 16,18; 18,17). Ennek megfelelően, az egymáshoz való viszonyuk még a felebarátinál is több, személyes testvéri (ἀδελφός σου/μου/αὐτοῦ – 18, 15.21.35). Viszont ezt a Krisztusban testvéri viszonyt megronthatja a bűn. Hogyan kell a testvéri közösségben élni? Erre tanít Jézus ebben a részben. Péter Jézusnak néhány verssel előbb elhangzott tanításához („vétkezik ellened testvéred” – 15. v.) kapcsolja kérdését: hányszor kell megbocsátanom az ellenem vétkező testvéremnek? Némileg áthangzik a törvénytudó kérdése egy másik példázatban: „De ki az én felebarátom?” (Lk 10,29) Kit kell szeretnem, és kit nem kell szeretnem. Azt gondolhatta: ha ugyanannak

---

⁶³ A félreértések elkerülése végett két rámagyarázást kell elkerülnünk. Elsősor: a példázatban ez a nem/igen-nek megfelelő tudatos, retorikai sarkítás; viszont Jézus nem akarja elidegeníteni egymástól a rokonokat, barátokat és szomszédokat. Másodsor: ki kell kerülni azt a spekulációt, hogy a rászorultak meghívása mintha jó befektetés lenne, amelynek kamatját az ember az igazak feltámadásakor zsebelheti be. Mindkettő kívül esik a példázat üzenetkörén.

⁶⁴ A földi-mennyei boldogságról ld. a Hegyi Beszéd makarizmáit (Mt 5,3–13).

a testvérnek (Lk 17,4) hétszer megbocsátottam, továbbra már nem tartozom neki semmivel. Péter szerint a szent hetes szám azt jelzi, amit nemcsak lelkiismerete, hanem maga Isten is igényel tőle. Az isteni szent hetest magára nézve is kész betartani. Ha így jár el, az már nem is testvéri, hanem isteni, és az emberi megbocsátás tartaléka. Végül is van emberi türelemhatár (például megbocsátok háromszor is), s ha valakinek az idegzete ezt átlépi, még marad a hétszeres isteni megbocsátás. A tanítvány a hetes számmal az Isten normáját vállalja, s úgy látja, hogy ennél többet Mestere sem kívánhat tőle. Eddig tart pszichikai erő tartaléka.

Erre a nagyon „keresztyéni” kérdésre Jézus válasza: NEM, és a maga IGEN-jét egy példázattal fogadtatja el. A tízezer talentum éppúgy Isten végtelen megbocsátásának a metaforája, mint képi szinten a hetvenszer hétszer, s ez kizár minden számmisztikát. Jézus korában az az izraeli jogrend volt érvényben, hogy ha az adós nem tudott fizetni, eladták feleségét, gyermekeit és egész vagyonát, hogy törleszteni tudjon. A mennyek országával, amelyről Jézus beszél, egy új, kegyelmi rend lépett érvénybe, s ennek az eklézsiában, a gyülekezetben érvényesülnie kell. Péternek be kell látnia, hogy a megbocsátás tartalékai nem benne, hanem az őt is bocsánatban részesítő Királyban van. A harag, sértettség, bosszú csak akkor tűnik el a megbántottak életéből, csak akkor tudnak szívből megbocsátani (ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν. – 18,35), ha mint akik az Atya bocsánatában már részesültek, bocsátanak meg az adós testvérnek.

4. Az ítélet előtt és az ítélet után

Jézus egész földi életének szolgálatát, igehirdetését, csodáit, kereszthalálát, feltámadását és megdicsőülését a végidőkre tekintés határozza meg – az „irgalmasságot nyerne” (Mt 5,7; az eredeti szövegben futurum: ἐλεηθῆσονται – irgalmasságot fognak nyerni) boldogmondástól kezdve addig, amíg „felemeltetik a földről” (Jn 12,32). Jézus Krisztus az örökkévalóságból jön a világba, és oda, „honába” megy vissza, s majd nemcsak ő „emeltetik fel”, hanem már most oda akarja felemelni hallgatói tekintetét is.

Földi életének végére készülve gyakoribbak és szemléletesebbek eszkatologikus beszédei, közöttük a Máté szerkesztésében olvasható hat példázat. Ezek a hely, a címzettek szerint is egybetartoznak, az üzenetre nézve egybehangzóak, ugyanakkor egymást sajátos üzenetükkel kiegészítik. A *fügefefa példa* elbeszéléséről (παροβολή! – Mt 24,32–35), a *váratlan tolvajról* (24,43–44), a *megbízott szolgáról* (24,45–51), a *tíz szűzről* (25,1–13), a *talentumokról*

(25,14–30) és a végítéletről (25,31–46) szólókról van szó. Ez különösen megfigyelhetjük az itt tárgyalandó utolsó négyben. A nem/igen szerinti magyarázatban egy pár, az üzenetre vonatkozó közös elemet emelek ki.⁶⁵

Az akkori hallgatók előtt mintegy valóságosabbakká válnak az azelőtti nemek és igenek. A mai olvasó számára pedig az a teologumenon igazolódik, hogy az etikának az eszkatológiából kell következnie. A mindenkori tanítványutódoknak, akik ismerik a végidők kettős ítéletét, nem azért kell a háznépet ellátniuk, nem azért kell lámpásukat idejében feltölteniük, nem azért kell a rájuk bízott talentumokkal kereskedniük, nem azért kell jót cselekedniük, hogy örököljék a mennyek országát, hanem azért, mert ők ennek az eljött országnak már most polgárai. Munkájukat, szolgálatukat nem kötelességből végzik, hanem mert uruknak lekötelezettek.

Jézus, az „Emberfia eljön” ítélni, és ígérettel óvja hallgatóit attól, hogy könnyelműen, csak a mára való tekintettel töltsék el földi életüket, a mennybe és a végidőkre emeli tekintetüket. Hirdeti a végítéletet, s ez ugyan komoly figyelmeztetés, mert kilátásba helyezi a kárhozatot, de nem riasztgat, nem fenyeget. Minden kor megszólítottja nem a „már késő”, hanem a „még nem késő” helyzetében van.

Az ítéletben az Atya világossá és igazoltá teszi Jézus tanítását, aki nemmel válaszolt akkor, amikor környezete igent mondott: a felületes vallásosságra, a betűtiszteletre, a képmutatásra, a közhiedelemre, a közömbössé vált langymelegségre, és igennel arra, ami az Atya akarata szerint jó – talpra állította a világot.

Amennyire magától értetődő, hogy halála, feltámadása és mennybemenetele előtt többször is az eszkatológia felé csúcsosítja beszédeit, annyira különös, hogy közeli dicsőségéről és hatalmáról beszél, noha tudja, hogy gyalázat és erőtlenség vár rá. Akkor is, amikor háromszor jelenti be szenvedéseit (Mt 16,21–23; 17,22–23; 20,17–19 és ph.). Közvetlenül halála előtt közli övéivel, hogy az Emberfia hatalommal és dicsőséggel jön el (Mt 24,30; Mk 13,26; Lk 21,27), s akkor hangzik el főpapi imádsága, amelyben többször is kéri, hogy az Atya dicsőítse meg Fiát, hogy tanítványai *lássák* dicsőségét (Jn 17,1.5.10.22.24), mint ahogyan ott, a hegyen a három tanítvány *szemtanúja* volt dicsőségének (Lk 9,19–32.).

---

⁶⁵ Figyelünk kell azonban arra, hogy a négy azonos üzenetű példázatban az első három (ház, menyegző, talentum) átvitt értelmű, tehát képes beszéd, a negyedik viszont (jótettek) nem az.

A négy példázat *közös üzenetének* megértését segíti, ha az IGEN és a NEM szempontjai alapján a pergő események sorát az *idő szerint* rendezzük.

a) Csak a talentumok példázatánál van tulajdonképpen *megbízás*, s a παραδίδωμι a hagyomány átadásának szava, amely felelőssé tételt jelent, mint például a 21,29-ben az apa parancsa.⁶⁶ De értelemszerűen mindegyik felelős, mert a tanítványok Jézus tanítását már hallották, és tudták, hogy mit kell cselekedniük: el kell látniuk a háznépet, olajjal kell megtölteniük lámpásaikat, képességük szerint⁶⁷ kereskedniük kell az átvett talentumokkal, jól kell tenniük.

b) Jézus elvárja az övéitől (tanítványaitól, 24,3), hogy a *cselekvés idején* ne csak tudják mi a teendőjük, hanem fel is ismerjék belső rendeltetésüket és az alkalmat. Hogy a gazda távollétében a háznép fölé (ἐπι τῆς οὐκετείας αὐτοῦ) rendeltként ellássák a rájuk bízottakat alkalmas időben (ἐν καιρῷ – 24,45), idejük volt, hogy még nappal olajat vásároljanak, hogy kamatoztassák a talentumot, hogy észrevegyék a segítségére szorultakat.

c) Az Emberfia *számonkér* (συναίρει λόγον – 25,19). Angyalsereg kíséretében jön el (ahogyan erről Pál is bizonyoságot tesz (1Thessz 3,13; 2Thessz 1,7), s a trón dicsőségéből szólva hozza meg a végleges döntést. Bírói kettős ítéletét⁶⁸ kihirdeti, indokolja és végrehajt(tat)ja.⁶⁹

Nehéz lenne megmondani, hogy miért jutalmazza meg elsőként az *igazakat*: a hűséges és okos (24,45), a jó és hűséges (25,21) szolgálakat, a jót cselekvőket (25,34).⁷⁰ Talán magyarázatot találunk a gyalom példázatának értelmezésénél: Isten, amikor az idők teljességre jutnak, a gonoszokat különíti el (itt is az ἀφορίζω ige olvashatjuk), hogy csak az igazak maradjanak meg (Mt 13,49). Akikre igent mond, azok nem valamilyen külön megbízás alapján cselekszenek, hanem annak megfelelően, amit Uruktól tanultak. Tudták,

⁶⁶ Például: „Fiam, menj ki ma, dolgozz a szőlőben!” (Mt 21,28); „...elküldte szolgálait a munkásokhoz, hogy vegyék át a neki járó termést.” (Mt 21,34)

⁶⁷ A saját ereje szerint (κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν – Mt 25,15), azaz képessége szerint. Innen jön át a modern nyelvekbe a talentum, azaz teljesítőképeség.

⁶⁸ A מַשְׁפָּט igeének megfelelően pl.: „Nem a látszat után ítélt, és nem hallomás után dönt, hanem igazságosan ítélt...” (Ézs 11,3–4)

⁶⁹ Ezekben a példázatokban nem fordul elő az „ítélni” ige, illetve az „ítélet” kifejezés, de szövegileg is indokolt a Mt 19,28, ph Lk 22,30 alapján. Az Emberfia *elkülöníti*, szétválasztja (ἀφορίζω) a jókat és a gonoszokat (25,32).

⁷⁰ És az is kérdéses, hogy a tíz szűz példázatában a balgák miért vannak az okosok előtt.

hogy az Emberfia késik (χρονίζω – 25,5) ugyan, de hitték, hogy eljön (ἔρχομαι – 24,30; 25,11.31 és ph.), s ebből az ismeretből fakadt a lényüket meghatározó szívbeli bizalom, ennek következménye pedig az engedelmes, szolgáló élet. Erre az életre mond Jézus IGEN-t. Hasonló ígéret és követelmény hangzik el később a második nemzedék gyülekezetei felé: „Mert még egy igen-igen kevés idő, és aki eljövendő, eljön, és nem késik.” (Zsid 10,37); „Nem késlekedik az Úr az ígérettel, Az Úr napja úgy jön majd el...” (2Pt 3,9–10).⁷¹ Az eszkatológia kulcsszava az „eljönni” ige és az „eljövetel” névszó. Az Ószövetségben vonatkozhat magára az Úrra (pl. Ézs 66,16), főleg az Úr napjára, a szabadulás és a dicsőség napjára (Ézs 56,1), amely késbet, de eljön (Hab 2,3; Mal 3,1). A tíz szűz példázatában az igazak ott lesznek a vőlegény „mennyei” menyegzőjén (25,10); a jó és hű talentumosok örömlakomán osztoznak az Atyával („osztozz urad örömeiben!” – 25,22–23).⁷² Jézus egy másik jutalomról is beszél. A hű és okos szolgát a ház ura egész vagyona fölé rendeli (24,47), az öt és két talentumosokat ezután „sokra bízza” (25,21–23). A megváltoztathatatlan végítéletnek van egy, a (mátéi) gyülekezetre visszavetített képe. Ezek, akik „beváltak”, azaz tisztségüknek megfeleltek, feladatukat teljesítették, nagyobb, felelősségteljesebb megbízást kapnak.

Ahogy az igazak sorsa végleges, éppen úgy megpecsételt a *gonoszoké*. Kötelességük ugyanaz volt, mindegyiknek az Atya által előkészített hely van fenntartva, mindegyikük számára azonos alkalmak adódtak, de az igazak az Atya országában elkészített (ἔτοιμάζω – Mt 25,34) helyre mennek, a gonoszokra az ördög számára elkészített hely vár (ἔτοιμάζω – Mt 25,41). Jézus megbünteti a gonosz szolgát, bezárja a balgák előtt az ajtót, ítéletet mond arról, aki elássa a talentumot, a segítséget elmulasztókat átkozottaknak nevezi. Az egytalentumos szolga és a jó cselekvést elmulasztók szorult helyzetben vannak, magyarázatuk csupán kifogás. Azért nincs mentségük, mert ismerték ugyan uruk akaratát, de nem teljesítették (Lk 12,47). Büntetésük a megérdemelt elvettetés, a képmutatók sorsára jutnak, a külső sötétségre, az ördögnek és angyalainak elkészített tűzre mint örök büntetésre vettetnek.

⁷¹ Az apostoli irodalomban az Úr (Jézus) eljövetele főleg a gyülekezet reménységét tartja életben (1Kor 15,23; 1Thessz 2,19; 4,15; 5,23; 2Thessz 2,1; 2,Tim 4,1; Jak 5,7–8; 2Pt 1,16; 3,4; 1Jn 2,28).

⁷² Előképek tekinthető Ézsaiás próféta beszéde, amely szerint azokban az utolsó napokban az Úr pusztító ítéletet tart a föld fölött, de a Sion hegyén örömlakomát rendez minden nép számára (Ézs 24–25).

A képi szinten túl, amelyben az „örök” jelző már önmagában is üzenetet hordoz – az igék fejezik ki a tulajdonképpeni büntetést. Őket kidobhatja (ἐκβάλλω – 25,30), kiküldi (πορεύομαι – 25,41), ezek *el*mennek előle (ἀπέρχομαι – 25,46). Amikor a jobb kéz felől állók segítettek a nyomorultakon, akkor – tudtukon kívül – Jézus legkisebb testvérein⁷³ segítettek, s most ő ezzel a rászorulóval azonosul. Akik lehajoltak a szenvedőkhöz, azokat Jézus majd magához hívja („Jöjjetek” – 25,34), közösséget ajánl fel magával az Atya országában. Az erőszakosak, felelőtlenek, érzéketlenek saját magukat zárták ki a közösségből, nemet mondtak önmagukra, s most ez véglegessé válik.

Máté szerint Jézus a Dán 12,2-ből vett idézettel zárja az eszkatologikus példázatok sorát: a gonoszok az örök büntetésre, az igazak az örök életre mennek (25,46). Ez a végső és örök NEM és a végső és örök IGEN.

Ezek a példázatok néhány, a tanítványi és a mindenkori gyülekezet számára fontos üzenetet közvetítenek.

A „késik” (24,48; 25,5) és a „hosszú idő” (25,19) vissza-visszatérő kérdése a „mikor”, amelyet a tanítványok már előzőleg feltettek (Mt 24,3). El kell fogadniuk, hogy ezt senki sem tudja, még Jézus sem, csak az Atya (24,36). Az *időpontról* a tanítványok Jézustól a NEM választ kapják. Néhány évtized múlva ez volt a keresztyén gyülekezetek kérdése is, és az időpontról Pál sem mondhatott mást, de nyomatékosá tette, hogy Jézus igenis eljön, megjelenik „a maga idejében” (2Thessz 2,1–12). Az akkori és a mindenkori tanítványoknak meg kellett és ma is meg kell elégedniük Jézusnak ezzel az IGEN-jével. Munkálkodniuk, ébereknek és józanoknak (Lk 12,27; 1Thessz 5,6) kellett maradniuk várva Uruk megjelenését.

A végidőkről szóló példázatokban szabad felfedeznünk egy látszólag háttérkérdést, amely azonban jól kivehető. Azt tudniillik, hogy az üdvösség és a kárhozat, az IGEN és a NEM a megbízottak számára az erkölcsi *felelősség/felelőtlenység* kérdése. A tanítványok és a (mátéi) gyülekezet vezetői felelősségre vonhatók, mivel mind a háznagy, mind a talentumokat átvett szolga tisztségüknél fogva, a tíz szűz a bevett szokásnak megfelelően, a végítéletre összegyűjtöttek az alkalmat tekintve, mind tudták, hogy mit kell tenniük. Ami a szétválasztásnál történik, az a felelősségérzést kelthette bennük. A „jöjjetek” és a „menjete el” (25,34. és 46. vk.) az Atya válasza az

---

⁷³ Máténál az ἀδελφός (25,40) nemcsak gyülekezeti tagtársat jelent, hanem bárkit, aki iránt Isten gyermekeinek erkölcsi kötelességei vannak. Pl. 5,22.23.24.47; 7,3.4.5. Ld. Viviano, Benedict T.: *i. m.* 153.

engedelmességre/engedetlenségre, s ez értelemszerűen a krisztusi (keresztyén) etika kérdésévé válik, kell válnia.

Jézus mennybemenetele után a mindenkori tanítványi egyház az *eljövetel bizonyossága és a bizonytalan időpont* kettős ismertetőjelének hatásában, vonzaskörében él. Ez nem csüggeszti el, sőt arra készíti, hogy állandóan vigyázva, őrködve és munkálkodva várja Urát.

Aki elolvasta ezt a tanulmányt, kérdezheti, hogy mi értelme volt ezekről értekezni, hiszen ő maga is tudta, hogy mit jelent Jézus világ felé mondott nem és igen válasza. De ha egyszer-egyszer úgy érzi, hogy a feje tetejére állt világgal együtt megingott a saját keresztyén élete, magára nézve elfogadhatja Jézus nemét, és olyan életért imádkozhat, amelyre ő igent mond.

Felhasznált irodalom

- Graaf, Johannes de: *Mit der Bergpredigt leben*. Gütersloher Verlagshaus Mohn, Gütersloh 1982.
- Jeremias, Joachim: *Die Gleichnisse Jesu*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1977.
- Jeremias, Joachim: Zum Gleichnis vom verlonenen Sohn. In: *Theologische Zeitschrift*, 3. (1949), 228–231.
- Kozma Zsolt: *Ószövetségi idézetek, párhuzamok, szólások Máté evangéliumában*. In: *Megbocsátás. Tanulmányok, előadások, gondolattörések*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2019, 31–97.
- Luz, Ulrich: *Das Evangelium nach Matthäus. Mt 1–7*. EKK I/1. Benziger Verlag, Zürich – Neukirchener Verlag, Neukirchen-Fluyn, 1989.
- Schweizer, Eduard: *Das Evangelium nach Markus*. NTD 1. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1983.
- Strack, Hermann L. – Billerbeck, Paul: *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch. 1. Band. Das Evangelium nach Matthäus*. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1978.
- Strecker, Georg: *Die Bergpredigt. Ein exegetischer Kommentar*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1985.
- Vermes Géza: *Jézus és a judaizmus világa*. Ford. Hajnal Piroska. Osiris, Budapest 1998.
- Viviano, Benedict T.: *Evangélium Szent Máté szerint*. In: *Az Újszövetség könyveinek magyarázata*. Jeromos Bibliakommentár II. Szerk. Boros István, Torday Attila. Ford. Benyik György, Aranyi Erzsébet, Bata Beáta, Buday Kornélia. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest 2003, (95–160) 106–107.

No.

Jesus's Answer to the World according to the First Three Gospels

God's created good world is "not on its place". It was this form of the world that the Son of God, who is the beginning (Col 1:18), encountered, aiming to restore its original state. He saved this world, that is, his death is a no to sin, his teaching is a no to the distorted world. He defeated Satan, he muted his contenders, he disarmed the demons of sickness, he reverted the disruptive forces of nature, he advised his errant disciples, and he strived to convince everyone that it is worth living according to the will of the Father. Humanity of the 21st century needs to say yes to the no of Jesus.

Keywords: worldview, power, tradition, hypocrisy, power of faith.